

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Diplomová práce

Mladistvý pachatel a jeho trestní odpovědnost

Plzeň 2012

Martin Galáž

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra trestního práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Mladistvý pachatel a jeho trestní odpovědnost

Vypracoval:	Martin Galáž
Studijní program:	Právo a právní věda
Studijní obor:	Právo
Vedoucí diplomové práce:	JUDr. Simona Stočesová, Ph.D. Katedra trestního práva

Plzeň 2012

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

V Plzni, 30. března 2012

Martin Galáž

Na tomto místě bych ráda poděkoval vedoucí mé diplomové práce

JUDr. Simoně Stočesové, Ph.D. za její podnětné rady a připomínky, které mi poskytla

v průběhu zpracování této diplomové práce.

Obsah

1. Úvod	1
2. Vymezení pojmů	3
2.1. Obecně o právní odpovědnosti	3
2.2. Mladiství	4
2.3. Kriminalita mládeže.....	5
2.3.1. Subjektivní rizikové faktory.....	6
2.3.2. Objektivní rizikové faktory	7
3. Historický vývoj trestní odpovědnosti mladistvých pachatelů	9
3.1. Vývoj do roku 1852	9
3.2. Rakousko – uherská úprava	11
3.3. Právní úprava od vzniku Československa do roku 1945	12
3.4. Právní úprava od roku 1950 do roku 2004.....	13
4. Rozbor úpravy trestní odpovědnosti ve věcech mládeže.....	15
4.1 Účel zákona	15
4.2. Věcná působnost.....	16
4.3. Základní zásady trestního práva mládeže	17
4.4. Trestní odpovědnost mladistvých.....	20
4.4.1. Věková hranice trestní odpovědnosti.....	23
4.4.2. Zánik trestní odpovědnosti mladistvých	24
4.5. Trestný čin.....	26
4.6. Restorativní justice	29
4.7. Trestání mladistvých.....	31
4.7.1. Výchovná opatření	32

4.7.2. Ochranná opatření.....	37
4.7.3. Trestní opatření.....	40
5. Vybrané zahraniční úpravy trestního práva mladistvých	45
5.1. Modely zacházení s mládeží	45
5.1.1. Sociální model zacházení s mládeží	45
5.1.2. Justiční model zacházení s mládeží	46
5.2. Pohled na zahraniční právní úpravy	46
5.2.1. Rakousko	46
5.2.2. Nizozemí	48
6. Závěr	50
7. Resumé.....	52
8. Seznam literatury.....	53

1. Úvod

Trestní odpovědnost mladistvých pachatelů je velice často diskutované téma na poli odborné i laické veřejnosti. Především však jde o problematiku, která je abnormálně v posledních letech medializována. Především ve společnosti vyvstávají z medializovaných případů otázky, zda je současná právní úprava trestní odpovědnosti mládeže dostatečná. Jednoznačně nejvíce kritizována je dolní hranice trestní odpovědnosti. V České republice je nastavena tato hranice na 15. rok věku pachatele. Mnozí kritici volají po snížení této hranice o jeden rok z důvodu častějšího páchání trestné činnosti mladších a mladších pachatelů. Poslední známá iniciativa pro snížení věkové hranice trestní odpovědnosti v České republice byla tzv. Kmetiněvská výzva. Ta reagovala na brutální vraždu a znásilnění třináctileté dívky, kterou spáchal její o rok starší spolužák.

Obecně však ve společnosti probíhá diskuze, zda nastolený trend ve formě výchovy, resocializace a rehabilitace mladých pachatelů je vhodný, aby se v něm pokračovalo. Otázka je, zda důslednější represe ve formě snížení věkové hranice trestní odpovědnosti a zároveň zpřísnění trestů je to správné řešení problematiky kriminality mládeže. Nejsou příčiny kriminality mládeže někde jinde? Je potřeba mládež čistě jen trestat? Budoucnost společnosti je právě naše mládež a tím by naše budoucnost byla ohrožena z důvodu stoupajícího počtu vězňů. Daří se státu pomocí současné právní úpravy pomáhat ohroženému jedinci a zařadit ho zpět, jako řádného člena společnosti?

Téma této diplomové práce jsem si zvolil, abych získal ucelený přehled o úpravě problematiky mládeže v trestním právu. Cílem mé práce, po prostudování různorodých pramenů a po syntéze právních předpisů, odborné literatury a judikatury, je poskytnout ucelený pohled na podstatné části obsáhlé problematiky trestní odpovědnosti mládeže. V úvodu se pokusím popsat a vymezit základní pojmy, které budou v celé diplomové práci uváděny. Jako první zde vymezím samotný pojem právní odpovědnosti v rámci právní vědy, na který naváží později a podrobněji v rámci úpravy trestní odpovědnosti mladistvých. Dále se pokusím vysvětlit pojem mladiství podle právních předpisů. Poslední část úvodní kapitoly zaměřím zejména na popis všech nejdůležitějších faktorů,

které mají vliv na páchaní trestné činnosti dětí a mladistvých. Půjde zejména o vymezení příčin a okolností delikventního chování této věkové skupiny a rovněž faktorů, které se na tomto jevu spolupodílejí. Veškerá právní problematika by měla vycházet z historického vývoje a v mé diplomové práci proto poukáži na historický vývoj trestní odpovědnosti mladistvých pachatelů. Tento vývoj se budu snažit pojmut od prvotních náznaků trestní odpovědnosti mladistvých až po současnou právní úpravu. Nejdůležitější pasáž by v této práci měl být rozbor úpravy trestní odpovědnosti ve věcech mládeže. V této rozsáhle kapitole bych chtěl poukázat na účel platné právní úpravy, věcnou působnost a na stěžejní zásady. Na to by měla navázat už zmíněná trestní odpovědnost mladistvých a s tím spojen její vznik a zánik. Z logického pohledu na trestní odpovědnost musí navazovat trestný čin. Především jeho pojetí, změny v pojetí v rámci rekodifikace trestního práva. Pokud se budu zabývat trestným činem a účelem současné právní úpravy mladistvých pachatelů, musím popsat i problematiku restorativní justice a vztah českého právního řádu k ní.

I když mé téma je odlišné, tak v další obsáhlé kapitole popíši možné sankcionování mladistvých pachatelů, protože je důležité poukázat, jaké stát má prostředky a zda jde o trestání či nápravu mladistvého pachatele. Nemohl bych dělat jakékoliv závěry nad soudobou úpravou v České republice bez exkurzu do zahraničí. Především mě bude zajímat, jaké koncepce zacházení s mládeží existují, a které země je uplatňují. V rámci exkurzu do zahraničí se blíže zaměřím na právní úpravu mladistvých pachatelů v Rakousku a Nizozemí.

Protože rozsah sledované materie je natolik rozsáhlý, zaměřím se pouze na nejzásadnější otázky trestní odpovědnosti mladistvých a je na posouzení čtenářů této práce, zda snaha o rozbor této problematiky byla úspěšná.

2. Vymezení pojmů

2.1. Obecně o právní odpovědnosti

Jeden z nejstarších právních institutů je právní odpovědnost. Vymezení tohoto pojmu je velice složité a i přední odborníci se v tomto vymezení velice liší. Prof. Gerloch¹ definuje pojem právní odpovědnosti jako zvláštní formu právního vztahu, která vzniká v porušení právní povinnosti a spočívá ve vzniku nové právní povinnosti ve formě sankce. Od pojetí právní odpovědnosti podle prof. Gerlocha se liší názor Viktora Knappa, jehož pojetí právní odpovědnosti je chápána jako hrozba sankcí tzv. důsledek odpovědnosti. Prof. Knapp byl prakticky první, kdo se v české právní vědě zabýval pojmem právní odpovědnosti. K jeho pojetí právní odpovědnosti se vyjadřovali mnozí autoři. Reakce na jeho názory byly a jsou celkem kritické, avšak Knappova koncepce právní odpovědnosti přežívá v právní vědě dodnes.

Zcela jiné pojetí právní odpovědnosti uvádí Harvánek, podle kterého se pod pojmem právní odpovědnosti rozumí uplatnění nepříznivých právních následků stanovených právní normou vůči tomu, kdo porušil právní povinnost.² Právní vědci se většinou shodují v obsahu právní odpovědnosti, která se skládá ze dvou prvků. Pod první prvek zahrnují zákonem předvídané nepříznivé právní následky pro porušitele právní povinnosti, a pod druhý navazující prvek řadíme státní donucení, které je realizováno státními orgány, a to ve formě přímé či nepřímé. Příkaz či zákaz je uveden v právní normě a tvoří stanovenou primární povinnost. Dojde-li k porušení této povinnosti, nastává povinnost sekundární, kterou označujeme jako sankci.

Právní odpovědnost je tedy založena na dvou koncepcích, a to na právní odpovědnosti aktivní a právní odpovědnosti pasivní. Právní odpovědnost aktivní je založena na primární právní povinnosti, tzn., že fyzická nebo právnická osoba je odpovědná v plnění právních povinností. Pokud nedojde ke splnění právní povinnosti,

¹ GERLOCH, A. *Teorie práva*. 4. upravené vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 179

² HAVRÁNEK, J. a kol. *Teorie práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 234

přichází v úvahu hrozba sankcí – potenciální sankce. Tato koncepce právní odpovědnosti je velice široká a je zde kladen velký důraz na morální vědomí určitých osob plnících své povinnosti. Podstata aktivní odpovědnost a primární povinnosti je totožná. Druhá koncepce ve formě právní odpovědnosti pasivní – retrospektivní vychází až z důsledku porušení primární právní povinnosti. Tato právní odpovědnost je často nazývána jako deliktní odpovědnost. Zaviněné porušení právní povinnosti resp. práva je označováno za delikt. Jednotlivé druhy deliktů jsou dány objektem, tj. charakterem společenských hodnot, které jsou chráněny zákonem. Delikty můžeme klasifikovat v rámci své povahy na veřejnoprávní, soukromoprávní a smíšené.³ Dále je můžeme rozlišovat na odpovědnost trestní, správní, občanskoprávní atd. Typickým rysem pro veřejnoprávní delikt je vznik odpovědnostního vztahu delikventa vůči subjektu, jímž je stát resp. jiná veřejnoprávní korporace. Postih delikventa je na prvním místě, na který navazuje generální prevence, jež obecně působí na veřejnost.

Trestněprávní odpovědnost je odpovědnost za spáchaný trestní čin a je jedním z druhů právní odpovědnosti. Povinností u trestněprávní odpovědnosti je povinnost strpět následek v podobě sankce, kterou stanovuje trestní zákoník (dále jen "TrZ"). Jedná se o základní trestněprávní institut, který je tvořen dvěma prvky, a to trestného činu a trestněprávní sankce, je-li pachatelé ukládána. Trestní odpovědnost se uplatňuje pouze a jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.⁴

V našem právním řádu je trestní odpovědnost subjektivní a individuální. Pod pojmem subjektivní trestní odpovědnost je vyžadována forma zavinění, ať už ve formě úmyslu či nedbalosti, kterou stanovuje zákon. Trestní právo ČR nezná kolektivní odpovědnost, tzn., že následky za spáchaný trestní čin může nést pouze konkrétní fyzická osoba.

2.2. Mladiství

Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví věci mládeže (dále jen „ZSM“) definuje 3 druhy protiprávních činů. Jedná se o trestní čin, čin jinak

³ HARVÁNEK, J. a kol. *Teorie práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2008,

⁴ § 12 odst. 2 TrZ.

trestný a provinění. „Činem jinak trestným se obecně rozumí čin, který je relativně ve smyslu trestněprávních předpisů beztrestný, i když jinak, tj. za jiných okolností by byl trestním činem.,“⁵ Jednání osoby naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu, ale pro nedostatek způsobilosti v zavinění nebo v jednání či subjektu není trestný, např. spácha-li jej osoba mladší patnácti let. Trestný čin, který je spáchán mladistvým, je označován za provinění.

ZSM uvádí jako základní subjekt osobu mladistvého. Jedná se o takovou osobu, která v době spáchání provinění je starší 15 let, ale dosud není starší 18 let. Důležité je počítání času, kdy osoba je mladistvá. Osoba se stává mladistvým den po dovršení patnáctého roku. Pokud by bylo protiprávní jednání spácháno v den osmnáctých narozenin, považuje se toto jednání ještě za provinění. Osoby mladší patnácti let a mladiství jsou souhrnně označovány jako mládež. „Zvláštní péče, kterou společnost věnuje mládeži, se v oboru trestního práva projevuje v tom, že u mladistvých je trestní odpovědnost trestní řízení upraveno v některých zásadních směrech odlišným způsobem od obecné trestní odpovědnosti a od obecného trestního řízení, a to nyní v ZSM. Zvláštní ustanovení jsou nezbytný naplnění výchovného poslání trestního řízení ve vztahu k mladistvým, neboť je třeba přihlížet k jejich specifickým vlastnostem a co nejvíce eliminovat jejich další možné narušování, které u nich vzhledem k rozvíjející se osobnosti hrozí podstatně více než v pozdějším věku.“⁶

Zvláštní postavení v rámci trestního práva mají osoby, jejichž věk je blízký věku mladistvých, tzv. mladý dospělý. TrZ tento pojem blíže nespecifikuje, do konce ani ZSM, jež je svou povahou speciálním právním předpisem k trestnímu zákoníku. Osoba blízká věku mladistvých je osobou, která převýšila osmnáctý rok věku. Zda-li osoba spáchala trestní čin nebo provinění, je na individuálním rozhodnutí soudu.

2.3. Kriminalita mládeže

Kriminalita mládeže je v současné době aspektem kriminality, jenž působí rostoucí znepokojení ve společnosti, a od minulého století je předmětem neustálého

⁵ ŠÁMAL, P. – VÁLKOVÁ, H. – SOTOLÁŘ, A. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck. 2011. s. 9

⁶ Tamtéž, s. 9

zkoumání na mezinárodní úrovni. Chování mladých lidí má často větší vliv než chování dospělých, zejména negativní chování, což podceňuje společnost k tomu, aby měla na mladistvé pachatele nepříznivý pohled. Oběťmi kriminality mladistvých jsou právě mladí lidé. Znalosti rizikových faktorů mohou vést k objasnění příčin vzniku delikventního chování mladistvých. V této části práce bych chtěl pojednat o rizikových faktorech, které zvyšují pravděpodobnost vzniku kriminálního jednání.⁷

Na každého jedince působí vnitřní a vnější vlivy. Do vnitřní (biologické) složky ovlivňující jedince řadíme psychické jevy. Biologické faktory jsou neměnné, naopak vnější (sociální) se mohou měnit a mění. Biologické a sociální faktory je vzájemně podmiňují. „*Působení uvedených sil se neodehrává bez účasti osobnosti dítěte, jeho zděděných předpokladů a jeho až doposud vypěstovaných vlastností, dosaženého stupně mentální zralosti a tvaru jeho až dosud vytvořeného charakteru. Tyto faktory sílí se zvyšujícím se věkem a rozvojem osobnosti dítěte. Pod jejich vlivem se také mění skladba faktorů působících na rozvoj dítěte*“⁸

2.3.1. Subjektivní rizikové faktory

Subjektivními rizikovými faktory jsou označovány osobnostní faktory, jenž mají původ ve fyzických a psychických vlastnostech chování jedince.⁹ Odstranit příčiny možné budoucí kriminality lze pouze individuálním přístupem k nedospělci, a to ještě zřídka kdy.¹⁰ Osobnostní dispozice jsou důležité na snižování či zvyšování vlivů okolního prostředí. „Zdravý jedinec“ by nepříznivým vlivům měl umět čelit a odolat jim. Jako nejrizikovější vnitřní faktory jsou označovány poruchy:

- a) poruchy osobnosti a poruchy chování,
- b) empatie,
- c) rozumové schopnosti
- d) další vrozené abnormality.

⁷ BLATNÍKOVÁ, Š. - NETÍK, K. *Predikce vývoje pachatele*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. s. 174

⁸ NOVOTNÝ, O. - ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI, Publishing, 2004, s. 88

⁹ BLATNÍKOVÁ, Š. - NETÍK, K. *Predikce vývoje pachatele*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008., s. 174

¹⁰ MAREŠOVÁ, A. *K příčinám a podmínkám kriminality mládeže*. In: *Trestní právo*, 2007, č. 07-08, s. 23.

Mezi rizikové faktory můžeme zařadit i pohlaví, protože kriminalita, resp. delikvence je páchána především muži.

ad a) „Tyto poruchy zahrnují hluboce zakořeněné a přetrvávající vzorce chování, projevující se jako neměnné odpovědi na široký rozsah osobních a sociálních situací. Představují extrémní nebo významné odchylky od způsobu, kterými průměrný člověk dané kultury vnímá, myslí, cítí, a zvláště utváří vztahy k druhým. Jsou to vývojové vztahy, které se objevují v dětství nebo v dospívání a přetrvávají v dospělosti.“¹¹ Nejčastější poruchy osobnosti u deviantních jedinců jsou dissociální a emočně nestabilní poruchy. Pro právní praxi je nejdůležitější, zda není dotčen u těchto poruch intelekt či vědomí.

ad b) Empatií rozumíme schopnost vcítit se do situace druhých lidí. Deficit empatie znamená neschopnost uvědomit si a spolu prožít pocity objetí, a není tedy blokována jeho agrese vůči druhým. Rozumové schopnosti jedince posilují nebo naopak zeslabují vliv tohoto faktoru.¹²

ad c) Stupeň inteligence je jeden v nejvýznamnějších rizikových faktorů ovlivňující kriminální jednání. Hodnota stupně inteligence se dá identifikovat již v raném dětství a na základě mnoha studií je patrný vztah mezi nízkou úrovní inteligence a delikvencí. Typické hodnoty IQ u delikventů jsou v rozmezí 70 až 90 bodů, což je mentální subnorma. Inteligence je primárně vrozená, ovšem je také odvislá od kvality a způsobu výchovy a vzdělání.

2.3.2. Objektivní rizikové faktory

Objektivní rizikové faktory jsou sociální vlivy, které působí na jedince. Sociální prostředí nepůsobí na všechny stejně, ale psychický vývoj jedince ovlivňuje, jaký konkrétní vliv prostředí na jedince bude mít.¹³ Mezi hlavní vnější rizikové faktory řadíme:

¹¹ *Mezinárodní klasifikace nemocí: Duševní poruchy a poruchy chování*. 3.vyd. Psychiatrické centrum Praha, r. 2006, s. 161

¹² BLATNÍKOVÁ, Š. - NETÍK, K. *Predikce vývoje pachatele*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. s. 174

¹³ NOVOTNÝ, O. - ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI, Publishing, 2004, s. 391

- a) Rodinné prostředí
- b) Školní instituce
- c) Vrstevnické skupiny
- d) Bydliště
- e) A další objektivní faktory

ad a) Jedním z nejdůležitějších faktorů v rámci rodinného prostředí pro výchovu dítěte, je role rodičů. Je velice časté, že rodiče v době narození dítěte jsou výrazně nižšího věku a většinou nejsou připraveni na roli rodiče. Výchovu dítěte tak zpravidla zůstává na matce, která jen obtížně doplňuje roli druhého rodiče. Zejména u chlapců je absence mužského vzoru v rodině zásadní faktor. Dítě je tak vystaveno nejednotnému systému výchovy a učí se využívat sporů mezi rodiči k vlastním záměrům. Stejně důsledky má pro dítě rozvod rodičů.¹⁴

Tělesné tresty jsou dalším nežádoucím způsobem výchovy. Děti, které jsou trestány, mají tendenci užívat násilí k řešení konfliktů. K rizikovým faktorům zahrnujeme i alkoholismus, toxikomani, promiskuitní či prostituční jednání rodičů a blízkých osob.¹⁵ Mnoho delikventů pochází i z velmi dobře materiálně situovaných rodin. Rodiče, na základě svých nedostatků ve výchově, zabezpečují své děti hmotnými statky. Dostatek prostředků skýtá dostatek příležitostí a v dítěti může vyvolat pocit nedotknutelnosti a touha po vzrušení lehce vyústí v protiprávní čin.¹⁶ „K problematickému psychosociálnímu vývoji dítěte dochází nejen v rodinách kriminálních, alkoholiků, toxikomanů a lidí, kteří principiálně nemají zájem pracovat, ale i všude tam, kde chybí láska, pocit bezpečí, kde výchovu provází nedůslednost nebo nezdravé ochránářství nabízející dítěti vše, na co si vzpomene“¹⁷

ad b) Důležitým prostředím, které ovlivňuje mládež a přímo tvaruje osobnost jedince, je škola. V tomto prostředí se jedinec pohybuje většinu času svého dětství a dospívání. „Školy poskytují příležitost prosazení sociální rovnosti, kulturní plurality a

¹⁴ BLATNÍKOVÁ, Š. - NETÍK, K. *Predikce vývoje pachatele*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. s. 174

¹⁵ NOVOTNÝ, O. - ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI, Publishing, 2004, s. 394

¹⁶ NOVOTNÝ, O. - ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI, Publishing, 2004, s. 395

¹⁷ NĚMEC, J. - JEDLIČKA, R. *Děti mládež v obtížných životních situacích: Nové pohledy na problematiku životních krizí deviací a úlohu pomáhajících profesí*. 1. vyd. Praha: Themis, 2004, s. 322

*osobní sounáležitosti i pomoci mladým lidem získat morální standarty a sociální dovednosti spolu se smyslem pro občanskou odpovědnost.*¹⁸

ad c) Vytváření vrstevnických vztahů je nezbytnou podmínkou socializace. Vrstevníci představují oporu v procesu osobnostní emancipace z rodiny a školy, přičemž delikventní a nedelikventní jedinci se odlišují v rozsahu a intenzitě odmítání dosavadních autorit a povaze výběru vrstevníků.¹⁹ Tam, kde v uspokojování potřeb jedince selhává rodina, nastupuje vliv party.²⁰

ad d) Kromě školního prostředí, rodiny a vrstevnických skupin má vliv na formování osobnosti dítěte - bydliště dítěte. Podstatnou část svého života prožívá jedinec právě v prostředí svého bydliště, které je mnohdy specifické z hlediska duchovních, morálních a kulturních hodnot, které jsou společností bydliště v širší míře přijímány a uznávány a vytváří tak jedinečnou atmosféru. Tím může docházet k ovlivňování názorů, postojů a dokonce i jednání jedince, který je střežován ať už ve větší či menší míře svým pobytem.²¹ Studie prokázaly, že až pětinašobek delikventů z řad dětí a mladistvých je především z velkých průmyslových měst.²²

3. Historický vývoj trestní odpovědnosti mladistvých pachatelů

3.1. Vývoj do roku 1852

Počátky historického vývoje úpravy soudnictví nad mládeží sahají až do období středověku. Tehdejší soudy se začaly zaobírat věkem pachatelů. V rámci věkové kategorie se ve středověkém právu dělilo na dvě kategorie. Na dospělé a nedospělé. V žádném z tehdejších pramenů není uvedeno, že by byla jednotná věková hranice dospělosti. K rozlišení se provádělo úřední ohledání, kterým se zjišťovala vyspělost. Tato praktika vydržela soudům až do 15. století. První zmínky o používání věku ke stanovení zletilosti se objevují na konci 15. století na Moravě. Tato věková hranice

¹⁸ VEČERKA, K. *Prevence kriminality v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996, s. 46.

¹⁹ NOVOTNÝ, O. - ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI, Publishing, 2004, s. 397

²⁰ Tamtéž, s. 399

²¹ MATOUŠEK, O. - KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998, s. 137

²² ŠVANCAR, Z. - OSMANČÍK, O. *Kriminalita mládeže: Studie o mladistvých delikventech*. Praha: Výzkumný ústav kriminologický, 1968. s. 144

odpovídala tehdejšímu poměru a příslušnosti určité společenské vrstvě. U panského stavu byla věková hranice stanovena na 16. let u chlapců a 14. let u dívek, ve stavu rytířském 17 let u chlapců a 15 let u dívek a ve stavu poddanském 18 let u chlapců a 16 let u dívek.²³ Je důležité si uvědomit, že nemůžeme ztotožňovat věkovou hranici zletilosti se vznikem trestní odpovědnosti, protože středověký právní řád nezná pojem vyloučení trestnosti pro nedostatek věku a nedává tedy přesný okamžik života, od kterého vzniká trestní odpovědnost. Jednotná věková hranice je stanovena až ve Zřízení zemském z roku 1549, kde je stanovena na 20 let pro muže šlechtického stavu, 18 let pro muže měšťanského stavu a pro všechny dívky bez ohledu na stavovskou příslušnost na 15 let. Až obnovené Zřízení zemské přineslo úpravu věkové hranice zletilosti pouze podle pohlaví ne podle stavovské příslušnosti. Obnovené Zřízení zemské zakotvuje věkovou hranici zletilosti 20 let pro chlapce a 15 let pro dívky.

Až v Hrdelním řádu Josefa I. z roku 1707 (CONSTITUTIO CRIMINALIS Josephina) můžeme spatřovat první pokus o kodifikaci v oboru trestního práva. Tento řád zakotvil nedostatek věku jako polehčující okolnost a stanoví hranici dospělosti, a to 18 let u chlapců a 15 let u dívek. Nedospělí pachatelé nesměli být mučeni a neměli procesní způsobilost jako svědci.

Na Josefský hrdelní řád navazovala svým Hrdelním řádem Marie Terezie (CONSTITUTIO CRIMINALIS Theresiana 1768). Tato kodifikace je mnohem detailnější a obsáhlejší než předchozí kodifikace. Marie Terezie poprvé kategorizovala pachatele z hlediska věku. Děti do 7 let věku byly trestně zcela neodpovědné, nedospělým do 14 let byla snížena trestní odpovědnost mladiství do 16 let byli plně trestně odpovědní (s možností přihlídnutí k věku jako polehčující okolnosti) a dospělí.

Hrdelní řád i přes svou pokrokovost v oblasti trestní odpovědnosti označuje Vlček²⁴ „*Než lidstvo dospělo k poznání, že krutost trestu není vše lékem proti zločinu, uplynula dosti dlouhá doba. Teprve až v druhé polovině 18. století zastánci osvícenského liberalismu vystupují proti nepřiměřeným a krutým trestům a žádají jejich*

²³ ČÁDA, F. *Kniha Tovačovská – základy jejího textu*. Studie o rukopisech, 1970, s. 34

²⁴ VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3. nezměněné vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 28

nahrazení tresty odplatnými, úměrnými závažnosti trestného činu.“²⁵ Z dalších kodexů je potřeba zmínit ještě Všeobecný zákoník o zločinech a jejich potrestání vydaný v r. 1797 Josefem II., Západohaličský trestní zákon z roku 1796 a konečně trestní zákon z roku 1803.

3.2. Rakousko – uherská úprava

V roce 1852 byl schválen trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích (117/1852 ř. z.), který přináší samostatnou část, která je věnovaná souzení mladistvých. Zákon rozlišoval dvě věkové hranice trestní odpovědnosti a to 10. a 14. let věku:

- Dítě ve věku do 10 let – přičetnost je trestnost je zcela vyloučena, založeno na nezpůsobilosti spáchat delikt.
- Nedospělce od 10. do 14. věku života – vyvozuje se trestní odpovědnost za spáchání zločinu z částečné přičetnosti, trestní odpovědnost za přečiny a přestupky byla zcela vyloučena.
- Mladistvého – od dokončeného 14. roku do 20. roku začíná plná trestní odpovědnost, kde věk už nemá žádný vliv na přičetnost pachatele, pouze na jeho trestnost.

Z trestního zákona o zločinech, přečinech a přestupcích z roku 1852 vychází úprava Československa.

Na přelomu 19 a 20. století se otázka trestní odpovědnosti a přístupu k mladistvým dostává do popředí. V rámci návrhu byla vypracována osnova zákona o trestání a trestní ochraně osob mladistvých, která rozdělovala odpovědnost na 3 kategorie podle věku na děti, mladistvé a dospělé. U mladistvého by podle tohoto návrhu soud musel zkoumat v každém případě, jestli je možné považovat mladistvého za přičetného. Z důvodu zániku Rakouska - Uherska se tento zákon nebyl nikdy schválen.

²⁵ ZEZULOVÁ, J. *Několik poznámek k dolní věkové hranici trestní odpovědnosti v České republice.* In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1997, č. 3, s. 382

3.3. Právní úprava od vzniku Československa do roku 1945

Po rozpadu Rakouska – Uherska vznikla 28. října 1918 Československá republika a bylo potřeba řešit problém chybějícího právního řádu. Tento problém byl vyřešen s přijetím tzv. Recepční normy.²⁶ Rakouské právo bylo ponecháno v účinnosti pro území Československa. První ryze československou úpravou soudnictví nad mládeží byl zákon ze dne 11. března 1931 o trestním soudnictví nad mládeží, která se stala základem i pro dnešní právní úpravu provinění mládeže. Přijetím tohoto zákona zákonodárce reagoval na nutno společenskou potřebu péče o mládež i mladistvé delikventy. Pojetí tohoto zákona je založeno na podobné myšlence jako dnešní úprava, protože mládež má být vychovávána a ne pouze trestána. *„To však vyžaduje, aby trestné činy spáchané ve věku mladistvém byly posuzovány, hledíc k nedokonanému vývoji mladistvého a jejich příčinám, mírněji a odchylně od trestních činů osob dospělých, a aby také trestní řízení bylo přizpůsobeno věku mladistvého provinilce.“*²⁷ Důvodová zpráva k tomuto zákonu uvádí *„co nejméně trestati, co nejvíce vychovávatí a je-li nutné trestati, pak i trestem vychovávatí a polepšovati.“*²⁸ V §2 tohoto zákona je zaveden pojem mladiství. Jedná se o osoby starší 14-ti let věku a mladší 18-ti let věku. Jako nedospělý je označována tímto zákonem osoba, která nedokonala 14. rok věku a zákon pro něj stanoví nevyvratitelnou domněnku nepřičetnosti. Pokud však osoba ve věku mezi 12-ti a 14-ti lety spáchá svým jednáním takový čin, za nějž tento zákon stanoví trest smrti nebo doživotí, musí být soudem umístěn do ústavu, v němž se ústavní výchova vykonává. Poprvé je zformulována myšlenka relativní trestní odpovědnosti, protože nemohl-li mladistvý rozpoznat bezprávnost svého jednání pro značnou zaostalost je toto jednání netrestné. Nutným předpokladem pro dosažení účelu zákona byl odpovídající organizační zabezpečení. Zákon obsahoval normy, které upravovaly speciální soustavu soudů mládeže. Poručenské a Trestní soudy spolupracovaly s představiteli sociální péče o mládež.

Poručenský soud mohl uložit výchovná opatření:

1. Ochranný dozor

²⁶ Zákon č.11/1918 Sb., O zřízení samostatného státu Československého

²⁷ ZEZULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno: Masarykova Univerzita, 1997. s. 36

²⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 48/1931 SB. z. a n.

2. Ochranná výchova rodinná
3. Ochranná výchova ústavní²⁹

Ochranný dozor doplňoval nebo nahrazoval rodičovskou výchovu a to do 21. let věku mladistvého. Poručenský soud zajišťoval výkon dozoru a místní příslušnost zde byla určena podle místa, kde se mladistvý trvale zdržoval. Mladistvému byl stanoven ochranný dozorce, který mladistvého sledoval a o jeho chování informoval soud.³⁰

Účelem této ochranné výchovy bylo napravení pochybení výchovy v rodině mladistvého, a proto tato ochranná výchova musela být vykonávána v náhradní rodině nebo v ústavě. Ochranná výchova i ochranný dozor mohl být soudem uložen dočasně do rozhodnutí poručenského soudu nebo samostatně místo trestu a vedle trestu.³¹

Od roku 1939 do roku 1945 bylo na našem území v období nesvobody aplikováno německé a protektorátní trestní právo. K žádné celkové kodifikaci trestní práva nedošlo.

3.4. Právní úprava od roku 1950 do roku 2004

Po druhé světové válce byla potřeba celková revitalizace právního řádu Československa. Tato potřeba vyvrcholila 12. července 1950 schválením nového trestního zákona.³² Tento zákon byl přijat jako nový trestní zákon, který by odpovídal potřebám a úkolům lidově demokratického státu, předchozí úprava byla podle důvodové zprávy používána k boji proti lidově demokratickému zřízení a za obnovení kapitalismu.³³ Trestní zákon tak zrušil i zákon o trestním soudnictví nad mládeží. Opět byla problematika mladistvých řešena podle obecných trestněprávních předpisů. Dokonce došlo i ke zrušení soudů mládeže a úřadoven pro péči o mládež.

²⁹ ZEŽULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno: Masarykova Univerzita, 1997. s. 37-46

³⁰ §11 zákona č. 48/1931 Sb. z. a n. „O trestním soudnictví nad mládeží, ve znění pozdějších předpisů

³¹ ZEŽULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno: Masarykova Univerzita, 1997. s. 45--46

³² Zákon č. 86/1950 Sb. Trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

³³ Vládní návrh trestního zákona z roku 1950 a důvodová zpráva

Na základě zvýšení věku dětí k povinné školní docházce se i zvedla věková hranice vzniku trestní odpovědnosti na 15 let.³⁴ Na svou dobu vcelku vydařený a komplexní zákon z roku 1931 tedy nenalezl v novém systému místo. Postupem času docházelo k vypouštění některých důležitých ustanovení, z nichž nejpodstatnější bylo zbavení prokurátora možnosti zastavit trestní stíhání mladistvého ze stejných důvodů, pro jaké mohl upustit soud od jeho potrestání. Takovou to možnost obsahovaly trestní řády z let 1950 – 1956, ale do trestního řádu roku 1961 toto ustanovení přidáno nebylo.³⁵

Po roce 1989 došlo k reformě trestního práva prostřednictvím celé řady novel trestního řádu a trestního zákona. Samostatný zákon pro mladistvé nebyl přímou politickou vůlí, zákonodárci pouze poukazovali na neexistenci speciálních soudů pro mládež a chybějící systém sociálních pracovníků. Co se týče samostatného zákona, převážil názor, že k úpravě problematiky mladistvých bude dostačující postupná novelizace příslušných ustanovení v obecných právních předpisech.³⁶ Jak už to bývá, praxe a teorie jdou různou cestou, a tak v rámci aplikační praxe se objevovaly nové trestněprávní instituty, které se uplatňovaly vůči mladistvým. Konkrétně šlo o podmíněné propuštění od potrestání, o odklony od potrestání ve formě narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání nebo ukládání alternativního trestu obecně prospěšných prací.

V roce 1997 byly zahájeny práce na samostatném zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. Návrh nového zákona s názvem Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže byl předložen vládě roku 2001, která tento zákon schválila a postoupila parlamentu. Ve Sbírce zákonů byl však tento zákon uveřejněn až v roce 2003 z důvodu nedostatečné politické vůle. Tento návrh zákona obsahoval i dva významné instituty, které byly ze zákona vyňaty. Jednalo se o institut ochranné rodinné výchovy a kategorii mladých dospělých, tzn. osob od 18 do 21 let věku. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže nabyl účinnosti dnem 1. ledna 2004.

³⁴ GLOGAR, R. a kol. *Trestní zákon: Komentář*. Praha: Orbis, 1958, s. 191-192

³⁵ ŠÁMAL, P. – VÁLKOVÁ, H. – SOTOLÁŘ, A. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011. s. 13 - 14

³⁶ SCHELLEOVÁ, I. *Právní postavení mladistvých*, 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. s. 41

4. Rozbor úpravy trestní odpovědnosti ve věcech mládeže

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže se stal účinným 1. ledna 2004. Dřívější úprava neumožňovala vymezení odlišné trestní odpovědnosti mladistvých ani formulaci základních zásad a postupů charakterizujících řízení proti mladistvým. Až dnešní právní úprava v ZSM, která obsahuje hmotněprávní i procesněprávní ustanovení, umožňuje postihnout problematiku dětí a mladistvých.

4.1 Účel zákona

Účel zákona je vyjádřen v § 1 ZSM. Účelem ZSM je především prevence protiprávní činnosti mládeže. Pokud se mladistvý nebo dítě mladší 15 let dopustí provinění nebo činu jinak trestného, musí být jeho protiprávní čin projednán podle ZSM. Hlavním cílem je, aby mladý delikvent zanechal protiprávního jednání a přispěl podle svých sil a schopností k odčinění vzniklé újmy, a aby si našel společenské uplatnění, které bude odpovídat jeho schopnostem, rozumovému a mravnímu vývoji. Na podporu jeho pozitivního nedelikventního vývoje mu může být uloženo vhodné a přiměřené opatření. Toto klíčové ustanovení vyjadřuje filozofii, ke které se zákonodárce při tvorbě zákona přiklonil.³⁷ Tato filozofie se nazývá restorativní justice, jejichž cílem je usilování o obnovu narušených vztahů, které byly narušeny trestným činem. V koncepci restorativní justice je trestný čin posuzován jako určitý sociální konflikt mezi dvěma a více subjekty, který je třeba odstranit. Spravedlivá a vyvážená reakce společnosti na trestný čin je velice důležitá. Osobní zodpovědnost mladistvého za trestný čin a aktivní zapojení do nápravy následku svého činu je nedílnou součástí této filozofie. Prostor k uplatnění oprávněných požadavků na morální i finanční satisfakci náleží i poškozenému. Na odčinění způsobených škod trestnou činností mladistvého se mohou podílet i sociální

³⁷ MUSIL, J. - KRATOCHVÍL, V. - ŠÁMAL, P. a kol. *Kurz trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vyd. Praha: C.H. BECK. 2007, s. 740

okolí mladistvého a oběti. V trestním právu je koncepce restorativní justice uplatněná zavedením alternativních trestů a odklonů v trestním řízení. Největší důraz je kladen na individuální prevenci, která slouží k nápravě jednotlivce, jeho začlenění do sociálního a rodinného prostředí a zabránění recidivě.

Podle mého názoru je uplatnění principu restorativní justice velmi vhodné. Kriminalita mladistvých je problémem konkrétních pachatelů, ale i celé společnosti, a proto by tato koncepce měla přispět k jeho řešení. Osoby realizující probační programy, orgán sociálně-právní ochrana dětí, zájmová zrušení občanů a jejich role je podle mého názoru velmi přínosná. Samotné potrestání by samo o sobě k odstranění negativních důsledků protiprávního jednání nevedlo. Nedošlo by ani k nápravě pachatele. Problematiku delikvencí dětí a mladistvých vystihla PhDr. Čírtková: *„Sankce, ve kterých by měly dominovat principy restorativní justice (odčinění, náprava veškeré újmy způsobené oběti) a hledání alternativ k trestu odnětí svobody, by neměly zablockovat šance na úspěšnost v dalším životě. Vývojoví kriminologové zdůrazňují výchovný význam samotného trestního procesu s mladistvým. Soudní líčení by mělo sloužit integraci mladistvého do světa dospělých, a tudíž musí pracovat s jeho plnou zodpovědností za spáchané delikty.“*³⁸ Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena článkem 32 Listiny základních lidských práv a svobod. Tato zvláštní ochrana se projevuje tím, že trestní odpovědnost mladistvých a jejich sankcionování i řízení ve věcech mladistvých jsou koncipovány odlišným způsobem od obecné úpravy.³⁹

4.2. Věcná působnost

Věcná působnost ZSM je vymezená v §1 odst.1. Zákon se vztahuje na věkovou kategorii mládeže bez výslovného vymezení dolní hranice s vymezením s horním věkovým limitem do dovršení 18 let věku. Předmět právní regulace je uveden výčtem

³⁸ ČÍRTKOVÁ, L. *Dva pohledy na delikvenci dětí a mladistvých*. In: *Kriminalistika*, 2003, č. 4, s. 244

³⁹ JELÍNEK, J. - MELICHAROVÁ, D. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou*. Praha: Linde, 2004, s. 5

oblastí vztahů, na které zákon dopadá.⁴⁰ ZSM je v poměru speciality k jiným obecným právním předpisům, kterými jsou:

- 1) Trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů).
- 2) Trestní řád (zákon č. 141/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů).
- 3) Zákon o sociálně-právní ochraně dětí (zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů).
- 4) Zákon o rodině (zákon č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů).
- 5) Občanský soudní řád (zákon č. 99/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Pokud ZSM nemá speciální ustanovení, podle povahy věci se použije některého ustanovení z předpisů uvedených pod čísly 1 až 5, které je pak obecnou normou, která dopadá na posuzovaný případ.

Jsou případy, kdy ZSM upravuje celý nový institut, který obecné předpisy vůbec neznačí. V takovém případě se obecné předpisy uplatní, jen pokud jde o zcela obecnou úpravu. V jiných případech ZSM upravuje jen některou dílčí otázku. Taková úprava znamená, že kromě dílčí otázky se v celém rozsahu použije obecná úprava. V některých případech zákon v zájmu právní jistoty, odkazuje na příslušná ustanovení trestního zákoníku.⁴¹

4.3. Základní zásady trestního práva mládeže

Základní zásady jsou formulovány v §3 ZSM a jsou definovány komplexněji od jiných právních předpisů. Vycházejí z principů, že všechna opatření postupy a prostředky upravené ZSM je třeba využívat obnovení narušených sociálních vztahů, integraci mladistvého do širšího sociálního prostředí a prevenci zločinnosti. Tyto zásady jsou formulovány na základě využitých poznatků, které si získaly komparativní analýzou trestněprávních předpisů v zahraničí a zkušeností potvrzených provedenými kriminologickými výzkumy a navazují i na tradice prvního československého zákona o

⁴⁰ ŠÁMAL, P. – VÁLKOVÁ, H. – SOTOLÁŘ, A. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck. 2011. s. 2

⁴¹ ŠÁMAL, P. – VÁLKOVÁ, H. – SOTOLÁŘ, A. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck. 2011. s. 5-6

trestním soudnictví nad mládeží.⁴² Důvodová zpráva k návrhu ZSM poukazuje, že ochrana společnosti před trestnou činností mládeže je nejlépe dosažitelná řádnou výchovou dětí mladších patnácti let a mladistvých, čehož lze dosáhnout respektováním jejich potřeb a vytvářením vhodného sociálního zázemí pro jejich duševní zdraví, tělesný a sociální vývoj a společensky prospěšné uplatnění.⁴³ Základní zásady představují závazná výkladová pravidla pro všechna ustanovení ZSM.

Zásada zákazu retroaktivity I tíži pachatele je upravená v ustanovení §3 odst. 1 ZSM. Podle této zásady lze postihovat pouze za takové činy, které byly trestné před jeho spácháním. Tato klíčová právní zásada, která navazuje na trestní zákoník, vychází z předem zákonné podmínky viny pachatele, právních následků jeho jednání a kritérií pro jeho soudní postih. Tato zásada obsahuje dvě zásady trestního práva hmotného, a to *nullum crimen sine lege a nulla poena sine lege*. Dále je v této zásadě ustanovená a definována nejdůležitější zásada trestního práva mládeže - zásada restorativní justice, která je klíčová pro celou koncepci a účel ZSM.

Zásada subsidiarity trestní represe pro účely ZSM je obsažená v §3 odst. 2 ZSM. Tato zásada ukládá povinnost nejprve použít alternativní postupy a opatření v souladu se zásadou reparativní justice. Trestní opatření se užijí jako *ultima ratio*.

V ustanovení §3 odst. 3 ZSM je vyjádřena zásada přiměřenosti uložených opatření, která vyjadřuje zásadu individualizace trestní odpovědnosti a podle které se při ukládání opatření podle ZSM musí přihlížet k osobnosti toho, komu je ukládáno a zároveň závažnosti spáchaného trestního činu. Dále je zde vyjádřen zákaz diskriminace z důvodu politického, národního, sociálního nebo náboženského smýšlení mladistvého nebo dítěte mladšího patnácti let, jeho rodiny a způsobu jeho výchovy, kdy toto nemůže být důvod k uložení opatření podle ZSM. Osobnost toho, komu je opatření ukládáno, je charakterizována zejména dosaženým stupněm jeho osobnostního vývoje vzhledem k věku, kdy je potřeba rozlišit jednotlivé věkové skupiny, ale i věkové skupiny v rámci těchto skupin. Proto ZSM ukládá povinnost v trestních věcech mladistvých zjišťovat poměry mladistvého. Povahu činu určují především zákonné znaky skutkové podstaty,

⁴² Tamtéž, s. 24.

⁴³ Důvodová zpráva k návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Obecná část.

kteřá byla tímto činem naplněna. Závažnost činu pak vyplývá zejména z toho, s jakou intenzitou, v jaké výši nebo v jakém rozsahu byly naplněny jednotlivé znaky skutkové podstaty, jak významné okolnosti charakterizují pachatele atd.⁴⁴

V ustanovení §3 odst. 4 ZSM je vyjádřena zásada zvláštního přístupu při projednávání věcí mládeže. Podle této zásady a jejího výkladu je třeba ve věcech mládeže postupovat s přihlédnutím k věku, rozumové a mravní vyspělosti osoby, proti níž se vede, aby její další vývoj byl co nejméně ohrožen, aby projednávané činy a jejich příčiny byly náležitě objasněny a za jejich spáchání byla vyvozena zodpovědnost. V poslední větě tohoto ustanovení je vyjádřena zásada spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany dětí.

V ustanovení §3 odst. 5 ZSM je obsaženo hned několik zásad. Zásada ochrany soukromí osoby, proti níž se řízení podle ZSM vede je specifické právo této skupiny osob před zásahy do jejího osobního soukromí v zájmu snížení možných stigmatizujících důsledků řízení a jeho výsledků v případě věcí projednávaných soudy mládeže. Za postup v rozporu s touto zásadou se nepovažuje sdělení informací v průběhu řízení k získání informací a sloužících k dosažení účelu vedeného řízení. Osoby, kterým byly takové informace sděleny, je však nesmí rozšiřovat, o čemž musí být poučeny. Tato zásada je promítnuta v ustanovení §53 odst. 1 ZSM, podle kterého nikdo nesmí jakýmkoliv způsobem zveřejnit žádnou informaci, ve které je uvedeno jméno, popř. jména a příjmení mladistvého, nebo která obsahuje informace, které by umožnily tohoto mladistvého identifikovat. Za porušení tohoto ustanovení může být postih pro správní delikt. Dále zde dochází prolomení zásady veřejnosti hlavního líčení, kdy podle ustanovení §54 odst. 1 ZSM, je hlavní líčení veřejné zasedání zásadně neveřejné a mohou se ho účastnit pouze taxativně vyjmenované osoby. Hlavní líčení i veřejné zasedání může být vedeno veřejně, ale pouze na návrh mladistvého. Poslední zásada v tomto ustanovení je zásada presumpce nevinoty.

Zásada včasného a rychlého projednání věci je obsažena v ustanovení §3 odst. 6 ZSM. Tato zásada má zvláštní význam u dospívající mládeže, protože v důsledku

⁴⁴ ŠÁMAL, P. – VÁLKOVÁ, H. – SOTOLÁŘ, A. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck. 2011. s. 26

neukončeného rozumového, mravního a sociálního vývoje dětí mladší patnácti let a mladistvých je zde velká naděje na to, že rychlá jednoznačná a zároveň spravedlivá reakce na jejich protiprávní čin bude nejlepší prevencí dalšího delikventního jednání. To neznamená, že by soudy mládeže neměli věnovat dostatek času zjišťování všech okolností, které jsou pro přijímání adekvátních postupů a účinných opatření nezbytné a které se budou zpravidla týkat rodiny. Čas, který si jejich obstarávání vyžádá, nelze považovat za zbytečný odklad. Tato zásada navazuje na čl. 38, odst. 2. LZPS, kde je stanoveno, že každý má právo, aby byla jeho věc projednána bez zbytečných průtahů. Provedení řízení v souladu s tímto požadavkem je významnou zárukou řádného objasnění věci a tím i správného a spravedlivého rozhodnutí, protože průtahy v řízení a celková délka procesu negativně ovlivňují množství a kvalitu důkazů.⁴⁵ Požadavek rychlosti řízení je v ZSM zajištěn speciálními lhůtami provedení procesním úkonů, které se liší od obecné úpravy v trestním řádu nebo občanském soudním řádu. Například základní délka vazby u mladistvého nesmí překročit 2 měsíce, u zvláště závažných provinění 6 měsíců, když v obecné úpravě je délka vazby až 4 roky.

Ustanovení §3 odst. 7 ZSM je vyjádřená zásada uspokojení zájmu poškozeného. Smysl této zásady je spatřován v tom, aby se mu dostalo náhrady škody způsobené protiprávním činem nebo jiného přiměřeného zadostiučinění. V řízení ve věcech mladistvých i dětí mladších 15 let, by se tato zásada měla uplatňovat přednostně ve všech případech.

4.4. Trestní odpovědnost mladistvých

Trestní odpovědnost se podle tělesného a duševního vývoje člověka dělí na:

- 1) Absolutní trestní neodpovědnost – je charakterizována věkovou hranicí patnácti let, jež určuje počátek odpovědnosti bez ohledu na vyspělost jedince. Předpoklad nedostatku určovacích a rozpoznávacích schopností – dítě mladší patnáctého roku je trestně neodpovědné za své protiprávní činy. Před přijetím ZSM bylo na osobu ve věku patnácti let pohlíženo jako na jedince, který je mentálně a psychicky natolik vyspělý, aby mohl chápat význam a důsledky

⁴⁵ ŠÁMAL, P. – VÁLKOVÁ, H. – SOTOLÁŘ, A. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck. 2011. s. 30

svých skutků a byl schopen podle tohoto rozpoznání usměrňovat své jednání.⁴⁶ Mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní dospělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.⁴⁷

- 2) Relativní trestní odpovědnost – chápána v souvislosti s věkem jako podmíněná způsobilost jedince být trestným, resp. trestaným.⁴⁸ Relativní trestní odpovědnost platí pro posuzování trestní odpovědnosti mladistvých. Mladistvý musí být na tolik vyspělý, že chápe a rozpozná důsledky svých činů a zároveň své jednání je schopen podle tohoto posouzení ovládat a usměrnit. Tato koncepce je založena na rozdílnosti každého jedince, protože každý jedinec získává předpoklady pro trestní odpovědnost jinak. Rozumová a mravní vyspělost není v ZSM definována. Skládá se ze dvou složek, které se vzájemně ovlivňují. Individuální nabývání schopnosti pojmového myšlení je zahrnuto ve složce rozumové. Do mravní složky zahrnujeme proces, v němž si osobnost mladistvého v průběhu individuálního rozvoje osvojuje normy chování a ty pak přeměňuje na osobní a morální kvality.⁴⁹ Nedostatek rozumové a mravní vyspělosti je potřeba zjišťovat znalecky, vzniknou-li, o nich pochybnosti. V odborné literatuře se názory významně liší ohledně povahy rozumové a mravní vyspělosti. Prof. Šámal označuje nedostatek rozumové a mravní vyspělosti jako zvláštní či jiný druh nepřičetnosti. Argumentačně se opírá o §5 odst. 1 ZSM. Pojem duševní choroby je tedy nahrazen pojmem rozumové a mravní vyspělosti.⁵⁰ Zda jsou či nejsou dány u pachatele rozpoznávací a určovací, je třeba posuzovat se zřetelem k povaze spáchaného trestného činu. Soud nezjišťuje trestní odpovědnost pachatele jako takovou, ale vždy jen ve vztahu k určitému činu. Pachatel je schopen rozpoznat společenskou nebezpečnost takového činu a jeho obsah chápe v jednoduché povaze (např. krádež, vražda), ale nechápe povahu složitějšího trestného činu (např. podvodu).

⁴⁶ ZEŽULOVÁ, J. *Koncepce trestní odpovědnosti mladistvých*. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2001, č. 2, s. 169

⁴⁷ §5 ZSM

⁴⁸ ZEŽULOVÁ, J. *Koncepce trestní odpovědnosti mladistvých*. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2001

⁴⁹ ŠÁMAL, P. – VÁLKOVÁ, H. – SOTOLÁŘ, A. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck. 2011. s. 44

⁵⁰ ŠÁMAL, P. *K podmíněné či relativní trestní odpovědnosti mladistvého*. In: *Právní rozhledy*, 2004, č. 2, s. 49

Stejně tak mladistvý v určitém stupni rozumového a mravního vývoje je schopen rozpoznat nebezpečnost krádeže, kterou provedl sám, ale už nerozpozná nebezpečnost spolupachatelství krádeže, pokud byl spolupachatel pro něho uznávanou autoritou.⁵¹ Naproti tomu Jelínek považuje rozumovou a mravní vyspělost mladistvého za samostatný znak trestného činu. Jedná se o další znak, který se u mladistvých uplatní vedle jiných obecních znaku, tj. věku a přičetnosti. Tento názor zakládá na vztahu ZSM k trestnímu zákoníku, který je vymezen v §1 odst. 3 ZSM. Pokud ZSM stanoví jako zvláštní podmínku trestní odpovědnosti mladistvého rozumovou a mravní vyspělost, potom je třeba vztah speciality tak, že se tato podmínka uplatní jako další, zvláštních vedle obecných podmínek trestní odpovědnosti platných pro dospělého pachatele, tedy vedle věku a přičetnosti.⁵² Pokud se podíváme na vymezení nepřičetnosti v trestním zákoníku, konk. §26 TrZ zjistíme, že „*pro nepřičetnost není trestně odpovědný ten, kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání*“. Obligatorním znakem nepřičetnosti je tedy duševní porucha. Bez duševní poruchy nelze o nepřičetnosti vůbec hovořit. Duševní porucha je zřetelná odchylka od běžné normy, resp. od stavu zdraví, kterým se rozumí stav úplné duševní a sociální pohody.⁵³ U osoby, která nemá určitý věk a takovou rozumovou a mravní úroveň jako jeho většina vrstevníků, nemůžeme mluvit o duševní chorobě.

- 3) Plná trestní odpovědnost – je uplatňována u osob, které překročily osmnáctý rok věku, a nenastala u nich neodpovědnost v případě duševní poruchy.⁵⁴ Na osoby blízkých věku mladistvých lze pohlížet jako na mladistvé, pokud je zde předpoklad, že jejich vývoj nebyl plně ukončen. Jedná se o obecnou polehčující okolnost.

⁵¹ ŠÁMAL, P. *K podmíněné či relativní trestní odpovědnosti mladistvého*. In: *Právní rozhledy*, 2004, č. 2, s. 47

⁵² JELÍNEK, J. *Trestní odpovědnosti mladistvých*. In: *Kriminalistika*, roč. 2005, č. 2.

⁵³ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 2. vyd. Praha: Linde, 2006. s. 186

⁵⁴ ŘÍHA, J. *Ještě k nepřičetnosti podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže*. In: *Trestněprávní revue*. 2006. č. 10, s. 293 – 299

4.4.1. Věková hranice trestní odpovědnosti

Obecními znaky provinění jsou rozumová a mravní vyspělost, přičetnost a věk. Jak již jsem zmiňoval, pro trestní odpovědnost je rozhodující patnáctý rok věku. Trestní odpovědnost vzniká dnem po dovršení patnáctých narozenin.

Předmětem diskuzí laické i odborné veřejnosti je snižování věkové hranice trestní odpovědnosti. Snižování dolní věkové hranice trestní odpovědnosti z patnácti let na čtrnáct let bylo obsaženo i v rámci rekodifikace trestního práva. Trestní zákoník byl novelizován před nabytím účinnosti a věková hranice trestní odpovědnosti byla znovu ustanovena na patnáct let. Nejčastějším argumentem pro snížení věkové hranice je ten, že děti od dvanácti do patnácti let jsou rozumově a mravně vyspělejší, než když byl přijímán ZSM, ve kterém je stanovena dolní hranice trestní odpovědnosti na patnáct let. Kriminalita dětí a mladistvých se zvyšuje, mnoho dětí rozumově ví, že jim za jejich protiprávní jednání nic nehrozí a tohoto postavení zneužívají. Cílem snížení věkové hranice není čtrnáctiletého delikventa uvěznit, ale učinit jej dříve odpovědným a zajistit mu dřívější individuální přístup, který by preventivně působil nad předcházející opakování trestné činnosti a který by zabránil nezletilým delikventům v pokračování jejich kriminální kariery.⁵⁵ Podle Zezulové *„jde především o pozitivní působení prostředky trestního práva na tuto věkovou kategorii, pak nelze akceptovat názor, že snížení dolní hranice trestní odpovědnosti v této podobě nepovede k věznění osob ve věku čtrnácti let, ale naopak umožní již dříve na tuto věkovou kategorii působit především v podobě alternativních trestů a opatření“*⁵⁶

Proti snížení věkové hranice trestní odpovědnosti hovoří skutečnost, že kriminalita mládeže nestoupá. Kriminalita mládeže bývá především v médiích zkreslována. Snižování věkové hranice by se muselo promítnout i do dalších právních oblastí, především s povinnou školní docházkou a pracovněprávní způsobilostí. Čtrnáctiletý pachatel by musel uhradit škodu, kterou svou trestní činností způsobil, ale nebyla by mu dána možnost uhradit tuto škodu z legálních příjmů. Pokud někdo ve čtrnácti letech je schopen vnímat nebezpečnost svého jednání pro společnost a nést za

⁵⁵ MAREŠOVÁ, A., *K diskuzi o snížení hranice trestní odpovědnosti v ČR a uplatňování alternativních trestů a opatření u delikventních dětí a mladistvých*. In: *Trestní právo*, 1997, č. 1, s. 15

⁵⁶ ZEŽULOVÁ, J. *Několik poznámek k dolní věkové hranici trestní odpovědnosti v České republice*. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*. 1997, č. 3, s. 381

takové jednání odpovědnost, měla by mu být i přiznána odpovědnost v ostatních oblastech života, mezi které můžeme zařadit i sexuální oblast.⁵⁷ V souvislosti s tím, by se tak snížila i ochrana dětí před pohlavním zneužíváním. Snížení věkové hranice trestní odpovědnosti nevyřeší problém dětské kriminality. ZSM upravuje možnosti jak reagovat na chování trestně neodpovědných osob, myšleno dětí mladších patnácti let. Podle §93 ZSM lze uložit tato opatření.

- 1) Výchovná povinnost
- 2) Výchovné omezení
- 3) Napomenutí s výstrahou
- 4) Zařazení do vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče
- 5) Dohled probačního úředníka
- 6) Ochrannou výchovu

4.4.2. Zánik trestní odpovědnosti mladistvých

„Důvody zániku trestní odpovědnosti (zániku trestnosti) jsou okolnosti, které nastaly po spáchání trestného činu, ale dříve, než je o něj pravomocně rozhodnuto, a které způsobují jednou pro vždy zánik práva státu na potrestání pachatele.“⁵⁸ Důvody zániku trestní odpovědnosti označujeme za tzv. negativní podmínky trestní odpovědnosti. Důvody, které způsobují zánik trestní odpovědnosti, je třeba odlišovat od okolností vylučujících protiprávnost činu, v jejichž důsledku je vyloučena protiprávnost jako jeden ze znaků trestního činu.⁵⁹

Důvody zániku podle trestní odpovědnosti mladistvých podle ZSM jsou:

- 1) Účinná lítost
- 2) Promlčení trestního stíhání

⁵⁷ FRYŠTÁK, M. *Je snížení hranice vzniku trestní odpovědnosti dostatečným řešením dětské kriminality* In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2006, č. 1, s. 11

⁵⁸ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 2. vyd. Praha: Linde, 2006. s. 335

⁵⁹ ŠÁMAL, P. – VÁLKOVÁ, H. – SOTOLÁŘ, A. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck. 2011. s. 59

Právní úprava ZSM je speciální úprava k trestnímu zákoníku, uplatňují se také u mladistvých obecné důvody zániku trestní odpovědnosti, pokud z povahy věci přicházejí v úvahu.⁶⁰

ad 1) V ustanovení § 7 je zvláštní důvod zániku trestnosti a to, zvláštní druh účinné lítosti, která je vymezená s ohledem na specifčnost této věkové kategorie. Podle důvodové zprávy k ZSM zaniká trestnost činu z páchaného mladistvým, jestliže mladistvý po spáchání trestního činu projeví svým chováním účinnou snahu po nápravě, dobrovolně odstraní nebo napraví způsobený následek, nahradí způsobenou škodu, učiní opatření k její náhradě nebo se jinak pokusí odčinit způsobené následky a trestní čin neměl trvale nepříznivé následky pro poškozeného nebo společnost.⁶¹ Podmínky pro účinnou lítost u mladistvých pachatelů jsou stanoveny:

- a) Možno uložit u provinění, na které trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody z horní hranicí nepřevyšující pět let.
- b) Provinění bylo dokonáno
- c) Pachatel svým chováním projevil účinnou snahu po nápravě
- d) Čin neměl trvale nepříznivých následků pro poškozeného nebo pro společnost

K zániku trestnosti může dojít, i když by byl čin spáchán ve věku mladistvého a podmínky zániku trestnosti provinění mladistvého budou splněny až po dovršení osmnácti let. Projevem účinné snahy o nápravě bývá i vyjádření lítosti mladistvého nad svým činem a snaha napravit se sama sebe. Nutnou podmínkou je také doznání, bez prohlášení o své vině se nejedná o skutečnou lítost.⁶² Znakem účinné lítosti podle § 7 ZSM je, že čin nezanechal trvale nepříznivé následky pro poškozeného ani pro společnost. Tím se myslí jednak materiální škoda, ale i nehmotná újma jako trvalé poškození zdraví.⁶³

⁶⁰ JELÍNEK, J. – MELICHAROVÁ, D. *Trestně právní revue*, 2007, č. 12, s. 20.

⁶¹ ŠÁMAL, P. – VÁLKOVÁ, H. – SOTOLÁŘ, A. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck. 2011. s. 60

⁶² SOTOLÁŘ, A. *K zániku trestnosti činu spáchaného radstvím podle §7 zákona o soudnictví ve věcech mládeže a k jeho procesním důsledkům*. In: *Trestně právní revue*. 2004, č. 5. s. 157. ISSN 1213-5313 (tady si měl ještě ročník 3. ale vynechala jsem ho, když ho u ostatních nemáš)

⁶³ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurz trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 430

ad 2) Dalším důvodem zániku trestnosti, který je upraven v ZSM je promlčení trestního stíhání. Institut promlčení je založen na předpokladu, že po uplynutí promlčecí doby se mladistvý napravil a není proto důvod k ukládání sankcí. Postupem času potřeba trestně právní reakce na provinění se snižuje. Sankciování by ztrácelo smysl.⁶⁴

Promlčecí doba u zániku trestnosti provinění je ve speciálním poměru k obecné promlčecí době. Promlčecí doby u mladistvých jsou výrazně kratší, neboť je důležitá včasná reakce na protiprávní čin. Jsou zvoleny tak, aby odpovídaly přibližně jedné polovině obecné promlčecí doby u dospělých pachatelů. Trestnost provinění se nepromlčuje, pokud tak stanoví trestní zákon.⁶⁵

4.5. Trestný čin

Spáchání trestného činu v českém trestním právu je základem trestní odpovědnosti, protože jen za trestný čin může být osoba pohnána k trestní odpovědnosti před soud. Institut trestného činu byl v minulé právní úpravě, kterou byl zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon ve znění novel, založen na dvou pojmových znacích, kterými byla nebezpečnost trestného činu a znaky uvedené v zákoně, kdy oba znaky musely být splněny současně. Novou právní úpravou, kterou je zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění, došlo k zásadní změně v pojetí trestného činu obecně. Nové pojetí, trestného činu, které je blíže specifikováno níže, je celkovým odrazem sociálně-politické situace a dlouhodobých právních polemik v této právní oblasti.

Kategorizace trestného činu ve formě obecného pojmu, jenž vychází ze současného trestního zákoníku, je jakýmsi „zastřešením“ pro bipartici soudně trestných deliktů, jenž jsou § 14 děleny na zločiny a přečiny.⁶⁶

Dle § 14 odst. 2 platí, že:

„Přečiny jsou všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let.“⁶⁷

⁶⁴ ŠÁMAL, P. – VÁLKOVÁ, H. – SOTOLÁŘ, A. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck. 2011. s. 79-83

⁶⁵ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurz trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 431

⁶⁶ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník, 1. vydání, Komentář*, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 101

Pro §14 odst. 3 pak:

„Zločiny jsou všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny; zvláště závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně 10 let.“⁶⁸

Pouze protiprávní čin, který trestní zákoník označuje za trestný, může být trestným činem. Zde je navázáno trestním zákoníkem na zásadu zákonitosti a rovněž je zde zdůrazněna kategorie trestných činů jako nejzávažnějších deliktů, jenž jsou výlučně soudně trestné delikty, tedy musí být od ostatních protiprávních činů odlišeny tím, že jsou trestním zákonem vždy výslovně označené jako trestný čin.⁶⁹

Nová úprava je založena na formálním pojmu trestného činu, čímž chtěla dosáhnout maximální legality podmínek trestní odpovědnosti. K tomu vedla především snaha o posílení rovnosti všech lidí před zákonem a zvýšení jednotnosti při interpretaci a aplikaci zákona. Nový trestní zákoník definuje trestný čin v § 13 odst. 1 jako *„protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně“*. Zde došlo oproti předešlé úpravě především k vypuštění materiálního znaku, kterým byl *„pro společnost nebezpečný čin“*. Avšak došlo i k jistému doplnění definice trestného činu o „protiprávnost“, což má velký význam v návaznosti na další ustanovení trestního zákoníku. Na to navazuje § 13 odst. 2, který doplňuje o *„k trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákoník že výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti“*. Formální pojem trestného činu neumožňuje ponechat řešení širokých či vágních zákonných pojmů na judikatuře soudů, neboť jednotlivé skutkové podstaty trestných činů jsou vymezeny přesněji, čímž se zároveň naplňuje zásada žádný trestný čin bez zákona. Zásada zákonnosti je vymezena v § 12 odst. 1 v tom smyslu, že pouze trestním zákonem jsou vymezeny trestné činy a zároveň stanoveny trestní sankce, jenž lze za jejich spáchání uložit. Takové vymezení je však třeba chápat jako vyjádření zásady nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege. Na zmíněnou zásadu zákonnosti též navazuje

⁶⁷ § 14 odst. 2 zákon č.40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění

⁶⁸ § 14 odst. 3 zákon č.40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění

⁶⁹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník, 1. vydání, Komentář*, Praha:C.H.Beck, 2009, s. 101

zásada subsidiarity trestní represe, kde je v § 12 odst. 2 zdůrazněno, že trestní odpovědnost pachatele a důsledky trestněprávní povahy s ní spojené je možné uplatňovat pouze v případech, které jsou společensky škodlivé, kde nestačí uplatnit odpovědnost dle jiného právního předpisu.⁷⁰

Tedy zásada subsidiarity trestní represe představuje hmotněprávní korektiv, který stejně spolu s procesněprávním korektivem, jenž představuje zásada oportunity vyjádřená možností státního zástupce zastavit trestní stíhání z důvodu neúčelnosti dle trestního řádu, je doplněním a omezením rozsahu trestního bezprávní legální definice trestného činu § 13 odst. 1 trestního zákona. Kritika existence těchto dvou korektivů trestního bezprávní opakovaně zaznívala v literatuře Kratochvíl jako řešení nedůsledné, protože je zdvojené způsobem, který není ku prospěchu věci. Určení skutečného významu zásady subsidiarity trestní represe pro interpretace pojmu trestného činu bude základním problémem nové právní úpravy.⁷¹ Při novém pojetí trestného činu je zapotřebí rozlišovat tzv. formální znaky trestného činu:

1. „*Protiprávnost.*
2. *Typové znaky trestného činu, tj. znaky skutkové podstaty trestného činu (znaky charakterizující objekt, objektivní stránku, subjekt, subjektivní stránku).*
3. *Obecné znaky trestného činu, kterými jsou*
 - a) *Stanovený věk a přičetnost...*
 - b) *U mladistvých pachatelů provinění rozumová a mravní vyspělost.*⁷²

Zákonná formulace protiprávnosti v jednotlivých konkrétních skutkových podstatách bývá nejčastěji negativně vymezena výrazy jako je neoprávněně, nedovoleně, nesplněním zákonné povinnosti, bez příslušného povolení, atd. Mezi typové znaky trestného činu, jak bylo výše uvedeno řadíme znaky skutkové podstaty trestného činu, konkrétně objekt, objektivní stránku, subjekt a subjektivní stránku.

⁷⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník, I. vydání, Komentář*, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 101-102

⁷¹ JELÍNEK, J. *Pojem trestného činu a kategorizace trestných činů*, Bulletin advokacie, 2009, c. 10, s. 36

⁷² JELÍNEK, J. *Pojem trestného činu a kategorizace trestných činů*, Bulletin advokacie, 2009, c. 10, s. 36

Objektem dle trestního zákoníku je zákonem chráněný zájem, například zájem na ochraně zdraví nebo majetku, proti němuž konkrétní trestní čin směřuje. Objektívni stránka trestného činu je založena na souvztažnosti tří znaků, kterými jsou jednání, následek a příčinný vztah mezi oběma výše uvedenými, kdy bez příčinné souvislosti mezi jednáním a následkem, není objektívni stránka trestného činu naplněna. Subjektem trestného činu může být pouze osoba, která je v určitém postavení oproti objektu, trestní zákoník na tomto místě hovoří konkrétně o pachateli, spolupachateli a účastníku trestného činu.⁷³ Subjekt trestného činu může být konkrétně určen, tedy musí splňovat určité vlastnosti, kdy např. trestný čin vraždy novorozence matkou dle 142 § trestního zákoníku může spáchat pouze matka, „*kteřá v rozrušení způsobeném porodem úmyslně usmrtí při porodu nebo bezprostředně po něm své novorozence dítě.*“⁷⁴ Subjektívni stránku trestného činu lze u každého trestného činu charakterizovat obligatorně zaviněním ale i ostatními znaky, které jsou fakultativní povahy a které subjektívni stránku trestného činu dále charakterizují, například pohnutka. Zavinění je obecně vymezeno jako úmyslné nebo nedbalostní, kdy jsou tyto dvě formy následně rozlišovány ještě dále na úmysl přímý a nepřímý a nedbalost vědomou a nevědomou. Výše uvedené a specifikované znaky, které tvoří základ skutkové podstaty trestného činu, se objevují jednak v obecné části trestního zákoníku a jednak v části zvláštní, a vzájemně tak tvoří nerozlučnou jednotu.

4.6. Restorativní justice

Restorativní justice je založena na vnímání zločinu:

- Trestní čin je narušením lidské integrity a mezilidských vztahů.
- Trestní čin vytváří povinnosti a závazky.
- Hlavním závazkem je dát věci do pořádku.
- Trestní čin způsobuje přetrhání vláken pavučiny vztahů a je často symptomem, který signalizuje, že ve vztazích je narušená rovnováha.

⁷³ VANTUCH, P., *Trestní zákoník. Komentář*. 3. vydání. Nakladatelství Anag. 2011. s. 31-33

⁷⁴ § 142 zákon č.40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění

Tyto vzájemné vztahy vyvolávají závazky a odpovědnost jednoho k druhému. Tento pohled na trestný čin a jeho chápání vystavuje do pozornosti význam omluvy a nápravy toho, co bylo trestným činem způsobeno. Hlavní pozornost je zaměřena na osobu, která se trestného činu dopustila. Tato koncepce restorativní justice je rozdílná od chápání trestného činu s pohledu tradičního trestního práva, atributivní trestní justice.

Retributivní justice:

- Jak byl porušen zákon?
- Kdo se porušení dopustil?
- Jak má být potrestán?

Restorativní justice:

- Komu vznikla škoda?
- Jaké jsou potřeby osob, které trestní čin zasáhl?
- Kdo by měl tyto potřeby saturovat?

Klasické pojetí restorativní justice, podle které se mají uspokojit potřeby osob dotčených trestnou činností a z toho vyplývající závazky, se již v evropských zemích dnes nevyskytuje.

Česká republika promítla v období posledních deseti let některé prvky restorativní justice do své trestní legislativy a prosadila je i v aplikační praxi. Poslední velkou legislativní změnou, která posílila restorativní přístupy v české trestní justici, představuje reforma trestního práva mládeže. Nový zákon (ZSM) svou velmi pestrou, velmi odstupňovanou škálou reakcí na dětskou a juvenilní kriminalitu nabízí možnosti odpoutání od tradičních zásad od platné trestní odpovědnosti. A však to vyžaduje znalosti specifik nejmladší delikventní populace, spolupráci mezi odborníky z různých oborů schopnost překročit hranice jednoho právního odvětví. *„To vše vyžaduje soudce bohatých životních zkušeností, dobrého srdce, způsobilosti najít přístup k vnitru mladistvého a získat jeho důvěru, předpokládá schopnosti a znalosti pedagogické,*

*znalost organizace, sociální péče, jejich pramenů a praktického provádění. Úkol, který se tu na soudce klade ani ne tak na právníka, jako spíše na člověka, je tak velký“.*⁷⁵

ZSM se vztahuje jak na tradiční věkovou kategorii mladistvých delikventů, ale i na trestně neodpovědné děti mladší 15 let, kterým lze uložit v případě spáchání činu, které by byly po dosažení věku 15 let kvalifikovány jako činy trestné, některá opatření podobná výchovných opatřením ukládaným mladistvým. Principy restorativní justice se uplatní i zde, ale s ohledem na specifika věku dítěte, které ještě nedovršilo 15 let a za něž odpovídají, rozhodují, jejich zákonní zástupci, budou v konkrétních případech modifikovány.

4.7. Trestání mladistvých

V ZSM je obsažen systém sankcí za provinění nazývaných opatření. Tato opatření mají monistické pojetí trestněprávních sankcí, což je rozdílné od ochranných opatření, užívaných při trestání dospělých. Účelem opatření vůči mladistvému je vytvoření podmínek pro rozvoj mladistvého, ať už sociální či duševní, se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumové a mravní vyspělosti, osobním vlastnostem, v rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páchaní provinění.⁷⁶ U mladistvých je potřeba kladně působit případně vhodným způsobem ovlivnit jejich vnitřní hodnoty. Systém sankcí v ZSM umožňuje flexibilně reagovat na konkrétní situaci a především se zaměřit na budoucnost mladistvého. Rozdíl v trestání dospělých je v obracení se do minulosti ke spáchanému trestnímu činu. V §10 ZSM a dále jsou opatření dělena na:

- a) Výchovná opatření
- b) Ochranná opatření
- c) Trestní opatření

ZSM obsahuje prvky restorativní justice, která je založena na obnově sociálních a mezilidských vztahů. Hlavním zájmem je předcházení recidivy, kriminality mládeže, ochránit mládež před nežádoucími vlivy, vlivy okolí, a vytvořit podmínky pro jejich

⁷⁵ MIŘIČKA, A. - SCHOLZ, O. *O trestním soudnictví nad mládeží*. Praha: Československý kompas, 1932. s. 102

⁷⁶ ŠÁMAL, P. – VÁLKOVÁ, H. – SOTOLÁŘ, A. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck. 2011. s. 72

přirozený a zdravý vývoj.⁷⁷ Jde o objasnění příčin protiprávního jednání na jeho prevenci a motivaci ke změně chování obviněného.

4.7.1. Výchovná opatření

Jedná se o nejúčinnější opatření, které reaguje na aktuální životní situaci mladistvého. Smyslem výchovných opatření ukládaných v systému soudnictví ve věcech mládeže, je vytváření podmínek pro další zdravý rozvoj mladistvých provinilců. K mladistvým je nezbytné přistupovat jako k dosud nevyzrálým dospívajícím jedincům, jejichž postoje a životní styl je možno zásadně ovlivnit a změnit. Zcela nepostradatelná jsou opatření reagující na jejich aktuální životní situaci a opatření zaměřená do budoucna. Celý systém výchovných opatření nabízí velice širokou škálu možností jak reagovat na různorodé aspekty trestné činnosti mladistvých. Primární zájem na jejich ochraně před škodlivými vlivy, na jejich osobní poměry, na snížení rizika recidivy jejich trestné činnosti a dosažení cíle jejich trestně nekonfliktního dalšího života ve společnosti.⁷⁸ Výchovná opatření vzhledem ke své různorodosti mohou skončit:

- 1) Splněním nebo provedením výchovného opatření, pokud je splněno nebo provedeno jednorázovým úkonem.
- 2) Uplynutím doby, na které bylo výchovné opatření uloženo.
- 3) Odvoláním souhlasu mladistvého výchovným opatřením, které bylo uloženo v průběhu řízení před pravomocným meritorním skončením věci.
- 4) Pravomocným ukončením trestního stíhání, bylo-li uloženo v průběhu trestního řízení, a pokud nebylo znovu uloženo rozhodnutím ve věci zrušení výchovného opatření.⁷⁹

Zákon stanoví v § 15 odst. 2 ZSM taxativní výčet výchovných opatření.

- a) Dohled probačního úředníka
- b) Probační program
- c) Výchovné povinnosti

⁷⁷ VÁLKOVÁ, H. - SOLOTÁŘ, A. *Restorativní justice trestní politika pro 21. století*. In: *Trestní právo*. 2000, č. 1, s. 6

⁷⁸ ŠÁMAL, P. – VÁLKOVÁ, H. – SOTOLÁŘ, A. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck. 2011. s. 151

⁷⁹ NOVOTNÝ, O. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 5. vyd. Praha: ASPI, 2007, str. 515

- d) Výchovná omezení
- e) Napomenutí s výstrahou

Tato opatření lze ukládat se souhlasem mladistvého již v průběhu řízení. Jsou ukládána buď samostatně, nebo vedle jiného opatření maximálně na tři roky. Ukládání výchovných opatření svěřuje zákon dvěma subjektům. Jsou ukládána soudem pro mládež nebo státním zástupcem.

Dohled probačního úředníka

Významným zásahem do života mladistvého je probační dohled. Dohledem probačního úředníka se rozumí pravidelné sledování chování mladistvého v jeho rodině a způsobu výchovného působení rodičů na něj, kontrola dodržování uloženého probačního programu a výchovných povinností uložených mladistvému.⁸⁰ Účelem dohledu probačního úředníka je sledování a kontrola chování mladistvého, která zajišťuje ochranu společnosti, snižuje možnosti opakování trestné činnosti, odborně vede a pomáhá mladistvému, aby v budoucnu vedl řádný život.⁸¹

Pokud je mladistvému uložen probační dohled, má povinnosti určené zákonem. Mezi tyto povinnosti řadíme zejména jeho spolupráci, tzn., že probační úředník mladistvému určí probační program a mladistvý má povinnost se podle tohoto probačního programu chovat. Probační úředník určí lhůty, ve kterých se mladistvý k němu musí dostavovat, přičemž se přihlíží k poměrům a životní situaci mladistvého. Dohled probíhá jako osobní kontakt mladistvého s probačním pracovníkem. Setkání se konají ve středisku probační a mediační služby v místě bydliště mladistvého. O jednotlivých setkáních s mladistvým vede probační úředník záznamy v probačním spise. Informace o dohledu probačního úředníka jsou nejméně jedenkrát za půl roku sdělovány soudci. Vedle ověřování mladistvého jak žije, je probačním úředníkem nabízená mladistvému také podpora a pomoc. Pomoc je nabízena ve formě například hledání práce, pomoc vyhledáváním odborníka na léčbu závislosti nebo pomoc s vyřešením otázky jak nahradit škodu, kterou svým proviněním způsobil.

⁸⁰ ŠÁMAL, P. – VÁLKOVÁ, H. – SOTOLÁŘ, A. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck. 2011. s. 166

⁸¹ KOVÁŘOVÁ, D. *Výchovná opatření pro mladistvé*. In. *Právo a rodina*. 2006, č. 9, s. 1-2

V rámci praxe a praktické aplikace dohledu probačního úředníka se dá říci, že 90 procent mladistvých, kterým bylo uloženo, se osvědčí. Bohužel se nedá zjistit, zda ti mladiství, kteří se osvědčili, nepáchají dále trestnou činnost.

Probační program

Probační program je většinou první souvislá činnost, které se mladistvý ve svém životě věnuje. V souvislosti s přijetím ZSM a plnění úkolů v této oblasti je úkolem Probační a mediační služby podporovat vytváření a rozvoj probačních a jiných sociálních programů, které budou navazovat na práci pracovníků probační a mediační služby. Pod pojmem probační program se skrývají programy zahrnující obecně prospěšné činnosti, vzdělávací programy, rekvalifikační programy, psychologické poradenství, sociální výcvik. Primárním cílem působení na mladistvé v rámci probačního programu je řešení jejich životních problémů a příčin trestné činnosti. Současně však aktivity v rámci nich vyvíjené směřují k tomu, aby se na příště zdrželi trestné činnosti a získali vhodné sociální zázemí a společenské uplatnění. Součástí celého procesu reintegrace mladistvých by zároveň měly být aktivity směřující k odstranění konfliktních stavů spojených s projednávanými činy a vypořádání vztahu mezi nimi a poškozenými. Smyslem uplatnění probačních programů je tedy komplexní řešení problému mladistvého v různých sférách jeho života v jejich vzájemných souvislostech v rámci jednoho programu nabízející ho široký okruh služeb.⁸² Velké problémy jsou s trváním probačního programu, i když je mladistvému uložena probační program, nabízí se otázka, jak postupovat, když tento program nemůže být realizován, protože nedostal finanční dotaci na to dané období. V praxi dochází k tomu, že probační program nebývá obsažen v rozsudku, ale je spíše doporučován jako dodatek dohledu probačního úředníka.

Jednotlivé probační programy jsou realizovány na základě spolupráce s příslušnými středisky probační a mediační služby.

Výchovné povinnosti

⁸² ŠÁMAL, P. – VÁLKOVÁ, H. – SOTOLÁŘ, A. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck. s. 179

Výchovné povinnosti jsou ukládány, aby usměrnily jednání mladistvých určitým pozitivně motivujícím způsobem, bylo dosaženo žádoucí změny jejich životních postojů a řešení problémů spojených s jejich trestnou činností. Sledují konsolidaci osobních poměrů, vytvoření předpokladů pro další sociální rozvoj, urovnání vztahu s poškozeným, odstranění příčin spáchané trestné činnosti a uvedení jejich chování v běžném občanském životě do souladu s platnými právními normami.⁸³

Význam výchovných povinností je v jejich široké škále možností reagovat individuálně na provinění. Musí být jednoznačně a přesně vymezeny z důvodu aby mladistvý věděl, jak velký zásah do jeho jednání představují. Musí být stanoveny přiměřeně osobním poměrům, závažnosti provinění mladistvého a cíly který sledují. Výchovné povinnosti jsou demonstrativně uvedeny v § 18 ZSM :

- 1) Bydlet s rodičem nebo jiným dospělým, který je odpovědný za jeho výchovu.
- 2) Jednorázově nebo ve splátkách zaplatit přiměřenou peněžitou částku, kterou zároveň určí, na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti poskytovanou podle zvláštního zákona.
- 3) Vykonat bezplatně ve volném čase společensky prospěšnou činnost určitého druhu.
- 4) Usilovat o vyrovnání s poškozeným.
- 5) Nahradit podle svých sil škodu způsobenou proviněním nebo jinak přispět odstranění následku provinění.
- 6) Podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením podle trestního zákona.
- 7) Podrobit se ve svém volném čase vhodnému programu sociálního výcviku, psychologickému poradenství, terapeutickému programu, vzdělávacímu, doškolovacímu, rekvalifikačnímu nebo jinému vhodnému programu k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, který není probačním programem.

⁸³ Tamtéž, s.188

Ač je toto vymezení demonstrativní a soud má široký prostor pro moderaci, nevyužívá ji, jiné povinnosti neukládá. Nejčastěji soud nařizuje povinnost nahrazení škody způsobené proviněním nebo jiné přispění k odstranění následku provinění. V praxi se výchovné povinnosti nařizují těm mladistvým, kteří přepadávají a okrádají postarší bezbranné ženy.

Výchovná omezení

Výchovná omezení spočívají v zákazu určitého konání mladistvého. Jde tedy o různé druhy zákazu nějaké činnosti, o povinnost zdržet se jednání. Smyslem výchovných omezení je ovlivnění a usměrnění jednání mladistvých tak, aby bylo dosaženo potřebné změny jejich životních postojů a řešení problémů spojených s jejich trestnou činností. V tomto směru mají i preventivní charakter, neboť působí k odstranění základních kriminogenních faktorů, čímž přispívají k prevenci recidivy u mladistvých. Zpravidla jsou s nimi spojeny určité zásahy do svobody rozhodování a jednání mladistvých, primárně však sledují vytvoření předpokladu pro jejich další sociální rozvoj, konsolidaci, jejich osobních poměrů, urovnání jejich vztahu s poškozenými a k odstranění příčin spáchané trestné činnosti.⁸⁴ ZSM v §19 demonstrativně vyjmenovává výchovná omezení:

- 1) Nenavštěvovat určité akce, zařízení nebo jiné pro mladistvé nevhodné prostředí.
- 2) Nestýkat se s určitými osobami.
- 3) Nezdrazžovat se na určitém místě.
- 4) Nepřechovávat předměty, které by mohly sloužit k páčání dalších provinění.
- 5) Neužívat návykové látky.
- 6) Neúčastnit se hazardních her, sázek a hraní na výherních hracích přístrojích.
- 7) Neměnit bez předchozího ohlášení probačnímu úředníkovi místo svého pobytu.
- 8) Neměnit bez předchozího ohlášení probačnímu úředníkovi bezdůvodně své zaměstnání.

⁸⁴ NOVOTNÝ, O. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 5. vyd. Praha: ASPI, 2007. s. 513 - 514

Výchovná omezení při konečném rozhodnutí ve věci samé není potřebné předem s mladistvým předjednat, ale je účelné následně vysvětlit mladistvému jejich podstatu.⁸⁵

Napomenutí s výstrahou

Napomenutí s výstrahou je nemírnější druh výchovného opatření, jehož podstatou je důrazná výtka mladistvému, že se dopustil jednání naplňující ho znaky skutkové podstaty určitého provinění, doprovázená upozorněním na možný postih v případě recidivy trestné činnosti. Tato výtka je činěna s cílem ochránit mladistvého od opakování provinění a dosáhnout žádoucí změny jejich životních postojů a chování. Z tohoto hlediska je velice důležité, aby byla vyslovena s citem pro věc a formou adekvátní rozumové vyspělosti mladistvého, jeho charakterových vlastnostem a povaze spáchaného činu.⁸⁶

Napomenutí s výstrahou je jednorázový akt. Způsob provedení napomenutí s výstrahou není zákonem definován. Ve fázi přípravného řízení je vyžadováno, aby mladistvý s napomenutím souhlasil. Státní zástupce se tedy musí dovolit mladistvého, zda ho může napomenout. Pro uložení tohoto výchovného opatření je nutná přítomnost nejen mladistvého, ale i jeho zákonných zástupců. Napomenutí s výstrahou může být delegováno na zákonné zástupce nebo například na školu. Byl-li mladistvý napomenut a udělena mu výstraha je na mladistvého pohlíženo, jako by nebyl odsouzen. Jedná se o právní fikci zahlazení odsouzení. Zákon nestanovuje, na jaké případy se napomenutí s výstrahou aplikuje, ale z popisu opatření je jasné že se bude užívat jen na nejméně závažná provinění.

4.7.2. Ochranná opatření

Ochranná opatření spolu s výchovnými a trestními opatřeními tvoří soubor následků na provinění mladistvého, který zavedl ZSM. Účelem celého souboru opatření je vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého odpovídajících stupni

⁸⁵ SOTOLÁŘ, A. *Výchovné povinnosti a výchovná omezení v systému soudnictví ve věcech mládeže*. In: *Trestně právní revue*, 2007, č. 12. s. 343

⁸⁶ ŠÁMAL, P. – VÁLKOVÁ, H. – SOTOLÁŘ, A. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck. 2011. s. 205

rozumového a mravního vývoje, osobnostním vlastnostem, rodinné výchově a prostředí, z něhož mladistvý pochází. Ochranná opatření nabývají na významu zejména v souvislosti, že soud pro mládež může opustit od uložení trestních opatření mladistvému, pokud mladistvý spáchal provinění ve stavu vyvolaném duševní poruchou ať už trvalou, dlouhodobou či krátkodobou. Soud pro mládež, který ukládá ochranné léčení, má současně za to, že zajistí nápravu mladistvého lépe ochranným opatřením lépe než trestním opatřením. Soud k tomuto institutu přistoupí až poté, co uznal obviněného mladistvého vinným, avšak dospěl k závěru, že není zapatření uložit opatření trestní, ale ochranné či výchovné. Podmínkou pro takovéto rozhodnutí soudu je i snaha mladistvého o nápravě a jeho lítost.⁸⁷

Ochrannými opatřeními podle ZSM jsou:

- a) Ochranné léčení
- b) Zabezpečovací detence
- c) Zabránění věci a jiné majetkové hodnoty
- d) Ochranná výchova

Ochranné léčení

Ochranné léčení je jedním z druhu ukládaných ochranných opatření. Může být použité samostatně, ale může být uloženo mladistvému spolu s trestním opatřením. Ochranné léčení se neukládá u bagatelních provinění, pokud ze strany pachatele je nízké nebezpečí.⁸⁸ Pro rozhodnutí a uložení ochranného léčení je důležitý duševní stav mladistvého. Pro tyto potřeby je klasifikace duševního stavu mladistvého pachatele přenechána znalci z oboru psychiatrie a znalci z oboru zdravotnictví. Ochranné léčení je ukládáno obligatorně nebo fakultativně. Pokud se ochranné léčení ukládá obligatorně, přihlíží se k situaci zda:

- Je pachatel trestně odpovědný
 - o Mladistvý pachatel byl ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu, který byl vyvolán duševní poruchou, ochranné léčení se uložit musí.

⁸⁷ KOVÁŘOVÁ, D. *Ochranná opatření pro mladistvé*. In: *Právo a rodina*, 2006, č. 8, s. 4

⁸⁸ LATA, J. *Ochranné léčení ve světle nálezu ústavního soudu sp .zn. IV. US 502/02*. In: *Trestní právo*, 2005, č. 2, s. 12

- Pachatel spáchal čin ve stavu zmenšené přičetnosti a v rámci jeho zdravotního stavu je předpoklad dosáhnutí účelu trestu tím, že bude uloženo ochranné léčení a trestní opatření bude zkráceno.
- Pachatel není trestně odpovědný
 - Nepříčetný pachatel není trestně odpovědný. Pro možnost uložení ochranného léčení musí platit podmínka, že jeho pobyt by byl nebezpečný.

Zabezpečovací detence

Zabezpečovací detence je další druh ochranného opatření, které je účinné od 1. 1. 2009. Na rozdíl od ochranného léčení by uložení zabezpečovací detence u mladistvého prakticky nemělo přicházet v úvahu, protože jeden z hlavních předpokladů uložení zabezpečovací detence je negativní prognóza úspěšnosti jiného působení na pachatele a tím je spojena potřeba docílit ochrany společnosti jeho detencí. Upřednostňuje se izolace odsouzeného v zájmu ochrany společnosti, protože na jiné možnosti působení na něj se rezignuje. Jedná se o obrovský rozpor se základními zásadami a účelem ZSM, kdy uložená opatření ukládaná mladistvým musí být taková, aby vytvořila podmínky pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí, z něhož pochází. Zabezpečovací detence je druh opatření, které se ukládá nebezpečným pachatelům, zvláště závažným zločínům, u kterých by jiné tresty či ochranná opatření selhala, nebo zde existuje důvodná pochybnost, že by v případě jejich uložení nebyla společnost dostatečně ochráněná před jejich další trestnou činností.⁸⁹

Zabrání věci a jiné majtkové hodnoty

Další ochranné opatření, které soud může mladistvému uložit, je zabrání věci nebo jiné majtkové hodnoty. Soud vysloví zabrání věci v případech, kdy bylo onou

⁸⁹ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurz trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 609

věci spácháno provinění, věc byla ke spáchání provinění určena, mladistvý získal jako odměnu za svůj skutek či nabyt výměnou za takovou věc.⁹⁰

Ochranná výchova

Soud pro mládež může ochrannou výchovu uložit, pokud u mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině ve které žije. Ochranná výchova trvá tak dlouho, pokud to vyžaduje její účel. Ve výroku soudního rozhodnutí není určena konkrétní doba, po kterou by ochranná výchova měla trvat, nejdéle však trvá do osmnáctého roku věku mladistvého pachatele. Při ukládání ochranné výchovy musí být vždy splněna podmínka, že pro nápravu uložení ochranné výchovy dle zákona o rodině nepostačuje. Pro mladistvého je ochranná výchova velice podobná jako nepodmíněný trest odnětí svobody, protože předpokladem ochranné výchovy je odnětí mladistvého od jeho rodičů či vychovatelů a zařazení do kolektivního zařízení s přísnějším režimem. Jedná se o obrovský zásah do práv občanů a právě proto soud k němu může přistoupit jen tehdy, pokud jiné méně závažné prostředky byly již vyčerpány nebo nemají naději na úspěch.⁹¹ Účelem ochranné výchovy je odstranění či omezení možnosti vzniku dalších nebezpečných následků zanedbané výchovy a umožnit jednotlivci další rozvoj, aby se mohl stát řádným občanem. Ochranná výchova je primárně určená pro převýchovu mladistvého, který už je narušen a toto narušení se projevilo spácháním provinění. V praxi se užívá ochranná výchova velmi zřídka, ač by měla být základním opatřením v trestní věci mladistvého.⁹²

4.7.3. Trestní opatření

Soud pro mládež může mladistvému za trestní provinění uložit trestní opatření. ZSM vymezuje taxativně trestní opatření, která mohou být mladistvým pachatelům uložena. Uložení jednotlivých trestních opatření musí být v souladu účelu ZSM. To znamená vytváření vhodných podmínek pro vývoj mladistvého pachatele a nesmí být ponížena jeho lidská důstojnost. Hlavní důraz je kladen na jeho sociální a duševní

⁹⁰ KOVÁŘOVÁ, D. *Ochranná opatření pro mladistvé*. In: *Právo a rodina*, 2006, č. 8, s. 2

⁹¹ Tamtéž, s. 3

⁹² KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurz trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 611

rozvoj.⁹³ Represivní působení trestních opatření a jejich preventivní funkce jsou u mladistvých potlačeny, avšak neztrácejí svůj význam a zákon nerezignuje na požadavek ochrany společnosti před proviněními a před jejich pachateli. Funkci ochrany společnosti plní trestní opatření jak proti mladistvému pachateli, vůči němuž se projevuje moment represe a moment individuální prevence, tak i proti dalším osobám, vůči nimž se projevuje moment generální prevence. Trestní opatření a jejich výkon působí odsouzenému mladistvému určitou újmu na jeho chráněných právech. Újma však není cílem ani smyslem trestního opatření. Je pouze prostředkem pro dosažení účelu trestního opatření a ZSM.⁹⁴

ZSM taxativně uvádí trestní opatření, které může soud pro mládež mladistvému uložit:

- a) Obecně prospěšné práce
- b) Peněžitě opatření
- c) Peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu
- d) Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty
- e) Zákaz činnosti
- f) Vyhoštění
- g) Domácí vězení
- h) Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce
- i) Odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu
- j) Odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem
- k) Odnětí svobody nepodmíněné

Obecně prospěšné práce

Obecně prospěšné práce se uplatní u méně závažných provinění, kde společenská nebezpečnost nedosahuje velkého stupně a není potřeba užití jiného trestního opatření. Trestní opatření obecně prospěšné práce se mladistvému uloží, pokud by se dopustil provinění, za které dospělému pachateli by hrozil trest odnětí svobody

⁹³ KOVÁŘOVÁ, D. *Trestní opatření ukládaná mladistvým*. In. *Právo a rodina*, 2006, č. 6, s. 1

⁹⁴ ŠÁMAL, P. – VÁLKOVÁ, H. – SOTOLÁŘ, A. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck. 2011. s. 248

s horní hranicí nepřevyšující 5 let a povaha provinění a možnost nápravy vede k tomu, že přísnější opatření není třeba.

Peněžité opatření

Peněžité opatření lze mladistvému uložit, pokud je výdělečně činný nebo jeho majetkové poměry uložení takového trestního opatření umožňují. Denní sazba peněžitého opatření činí nejméně 100,- Kč a nejvíce 5.000,- Kč. Soudem pro mládež může být peněžité opatření uloženo v rozmezí od deseti do třistašedesátipěti denních sazeb. Soud pro mládež může po pravomocném rozhodnutí o uložení peněžitého opatření rozhodnout, že jeho zaplacení nebo jeho nevykonaný zbytek bude nahrazen výkonem obecně prospěšné činnosti v rámci probačního programu.⁹⁵

Peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu

Jedná se o podmíněnou formu peněžitého opatření, které se uplatní v trestních věcech mladistvých. Soud pro mládež v rozsudku výkon uloženého peněžitého opatření odloží pod podmínkou, že se mladistvý bude ve stanovené zkušební době řádně chovat a vyhoví uloženým podmínkám. Mladistvý pachatel dostává tak čas a příležitost prokázat že je schopen se napravit, a to i bez úhrady určené peněžní částky.⁹⁶

Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty

Podstatou trestního opatření propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty je odnětí vlastnického práva mladistvému pachateli k věcem, které mají zákonem stanovený vztah ke spáchanému provinění. Před pravomocným rozhodnutím o propadnutí věcí, platí zákaz dispozice s nimi, pokud by vedly ke zmaření tohoto trestního opatření. Pokud by mladistvý propadnutí věci zmařil, může soud mu uložit

⁹⁵ ŠÁMAL, P. – VÁLKOVÁ, H. – SOTOLÁŘ, A. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck. 2011. s. 251

⁹⁶ Tamtéž, s. 251

propadnutí náhradní hodnoty, a to až do výše odpovídající hodnotě věcí, kterých by se propadnutí týkalo.⁹⁷

Zákaz činnosti

Trestní opatření zákazu činnosti je založeno na povinnosti zdržet se výkonu určité činnosti. Jedná se o specifické opatření, jehož smyslem je mladistvému pachateli přímo zabránit v dalším páchání trestné činnosti, a to dočasným vyřazením z možnosti vykonávat či zastávat určité zaměstnání nebo povolání, anebo vykonávat činnosti, u kterých je zapotřebí zvláštní povolení nebo jejichž výkon upravují zvláštní předpisy. Mladistvému lze zakázat jen tu činnost v souvislosti, s níž se dopustil provinění. Soud nemůže zakázat mladistvému výkon takové činnosti, byla by na překážku v přípravě na jeho povolání. Trestní opatření zákazu činnosti je omezeno u mladistvých horní hranicí 5 let. Soud pro mládež může mladistvému pachateli uložit i další vhodná výchovná opatření vedle trestního opatření zákazu činnosti.⁹⁸

Vyhoštění

Trestní opatření vyhoštění může soud uložit pouze mladistvému pachateli, který není občanem České republiky nebo mladistvému s přiznaným postavením uprchlíka. Vyhoštěním se rozumí odnětí práva cizince nadále se zdržovat na území České republiky. Vyhoštění může soudem být uloženo ve výměře od jednoho do pěti let a může být uloženo samostatně nebo s jiným trestním opatřením. U mladistvého, který je občanem Evropské unie je v ZSM uložena další podmínka, která stanoví možnost vážného ohrožení bezpečnosti státu či veřejného pořádku nebo vyhoštění mladistvého je v jeho nejlepším zájmu v rámci možnosti nápravy mladistvého. I v tomto případě se uplatňuje právní fikce neodsouzení po uplynutí doby, na kterou bylo trestní opatření vyhoštění uloženo.

Domácí vězení

⁹⁷ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurz trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část.* 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 636

⁹⁸ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurz trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část.* 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 637

Trestní opatření domácího vězení je alternativou odnětí svobody. I tak jde o citelné omezení svobody pohybu mladistvého, ale újma je zde mnohem menší než je tomu u odnětí svobody, byť krátkodobého. Okruh provinění za nich lze mladistvému uložit domácí vězení je definován v TrZ. Patří do něho všechna nedbalostní provinění a ta úmyslná provinění, na němž TrZ stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do 5 let. Domácí vězení může trvat maximálně dva roky.⁹⁹

Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce

Pro uložení této sankce je podmínkou skutečnost, že v souvislosti s návštěvou sportovní, kulturní a jiné společenské akce se mladistvý pachatel dopustil úmyslného provinění. Podstatou tohoto trestního opatření je zákaz mladistvého pachatele účasti na zákonem vymezených akcích. Zákaz vstupu na společenské akce může být uložen u mladistvého pachatele maximálně na dobu 5 let.

Odnětí svobody

Trestní opatření odnětí svobody by mělo být ukládáno v případech využití jiných opatření se zdá nedostačující. Odnětí svobody dělíme na podmíněné a nepodmíněné. Při podmíněném odnětí svobody soud uložil mladistvému zkušební dobu, ve které se mladistvý musí chovat řádně a plnit soudem uložené povinnosti. U nepodmíněného odnětí svobody mladistvý nastupuje k výkonu trestu. Odnětí svobody je znemožnění mladistvému zdržovat se jinde, než v zařízení do kterého byl umístěn. Každá výměra odnětí svobody ve zvláštní části trestního zákoníku se u mladistvých snižuje na polovinu, přičemž musí být v rozmezí od 1 do 5 let, pokud zákon nepovoluje uložit výjimečný trest. V tomto případě může soud uložit 5 až 10 let ve výkonu trestu.

⁹⁹ ŠÁMAL, P. – VÁLKOVÁ, H. – SOTOLÁŘ, A. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck. 2011. s. 253

5. Vybrané zahraniční úpravy trestního práva mladistvých

Právní úprava trestání mladistvých je rozdílná v jednotlivých evropských zemích, ať už z pohledu věkové hranice trestní odpovědnosti, tak sankcionování a trestní řízení ve věcech mladistvých. Při současném skloňování problematiky věkové hranice pro počátek trestní odpovědnosti je důležitá komparace české právní úpravy mladistvých s ostatními jednotlivými evropskými státy. Zahraniční úprava může sloužit jako inspirace, ale ne jako absolutní vzor, protože každý stát vykazuje své historické, sociální, kulturní či ekonomické zvláštnosti.

5.1. Modely zacházení s mládeží

Obecně jsou rozlišovány dva typy modelů zacházení s mládeží, a to model justiční a model sociální. Sociální model je typický pro svoji orientaci, protože se soustředí na blaho mládeže, bere v potaz především sociální prostředí, v kterém dítě či mladistvý vyrůstá a zdůrazňuje jeho vliv. V tomto typu řízení, které probíhá neformálně, zastávají velmi významnou a důležitou úlohu psychologové a sociální pracovníci. Justiční model umožňuje zakročení jen za podmínky porušení trestní normy. Pro tento druh řízení je primární trestní čin na výchovných potřebách toliko nezáleží. Řízení je formální, právnícky kvalifikované osoby se na něm podílejí, mladistvému je zaručeno stejné zacházení jako s dospělým. Samozřejmě že oba modely zacházení s mládeží se prolínají. Rozdíl je v přístupu jednotlivých států, ke kterému se z těchto modelů přiklání.

5.1.1. Sociální model zacházení s mládeží

K systému, který je orientován na sociální model zacházení s mládeží řadíme z evropských zemí: Polsko, Švýcarsko, Belgie, Portugalsko.

Belgie má věkovou hranici trestní odpovědnosti stanovenou nejvýše ze všech států Evropy na 18 let. Tato hranice lze v určitých případech snížit na 16 let a rozhodovat podle trestního práva dospělých. Ke snížení věkové hranice trestní odpovědnosti dochází u trestních činů kvalifikovaného ublížení na zdraví nebo v dopravě a také, pokud opatření určená pro mladistvé neodpovídají charakteru osoby

delikventa. V posledních letech sílí snaha o reformu tohoto systému na radikální snížení hranice z 18 let na 12 let.

Právní úprava z pohledu trestního práva mládeže v Polsku je velice zajímavá. Nejedná se přímo o trestní právo nad mládeží, neboť se jde o samostatné právo, které nelze řadit do oblasti trestního práva, ani do oblasti rodinného práva. Soudní řízení spadá do kompetence soudů rodinného práva a postupuje se podle občanského zákoníku. V trestních věcech mladistvých výjimečně rozhodují soudy určené pro dospělé pachatele. Pouze osoba starší 17 let se může dopustit trestného činu. Do dovršení tohoto věku je protiprávní jednání označováno jako „trestné„ jednání. Mladistvým ve věku od 13 do 17 let lze za trestné jednání uložit nápravná či výchovná opatření.

Ve Švýcarsku je na kriminalitu mládeže reagováno především výchovnými a terapeutickými metodami. Soudci mají široký prostor pro uvážení a jejich rozhodování je značně flexibilní. Dne 1. 1. 2007 vstoupil v účinnost nový zákon ve věcech mládeže, který přinesl podstatné změny. Věková hranice trestní odpovědnosti byla zvýšena ze 7 let na 10 let. V návrhu tohoto zákona byla horní věková hranice trestní odpovědnosti zvýšená na 12 let.¹⁰⁰

5.1.2. Justiční model zacházení s mládeží

Justiční model zacházení s mládeží je uplatňován v zemích Skandinávie, kde dolní hranice trestní odpovědnosti je nastavena na 15 let. Celá řada evropských států oproti naší právní úpravě obsahuje ustanovení o tzv. *mladých dospělých*. Mezi ně patří např. Nizozemí, Rakousko, Německo, Slovinsko, Litva, Slovensko.

5.2. Pohled na zahraniční právní úpravy

5.2.1. Rakousko

Trestní právo mládeže v Rakousku upravuje speciální zákon o soudnictví nad mládeží Jugentgerichtgesetz BGGI NR. 599/1988 ve znění pozdějších předpisů (dále jen „JGG“). Tento zákon se aplikuje pro dvě věkové skupiny, kterými jsou děti a mladiství.

¹⁰⁰ Das Jugend - Strafrecht[online]. Změněno 28.3.2012 [cit. 2012-03-28]. Dostupné z: <<http://www.stawa.bs.ch/jugendstrafrecht.pdf>>

Děti jsou takové osoby, které doposud nedovršily 14 let a tyto osoby nejsou trestně odpovědné.¹⁰¹ Mladiství jsou ty osoby, které již dovršily čtrnáctý rok věku, ale ještě nepřekročily osmnáctý rok věku. V červenci roku 2001 došlo k novelizaci JGG, díky které došlo ke snížení horní věkové hranice trestní odpovědnosti mladistvým z dosavadních 19 let na 18 let. Touto novelou se do právního řádu dostává ustanovení pro „*Mladé dospělé*“. Toto ustanovení absentovalo v předchozí právní úpravě. Uvedenou novelou se tato nová kategorie do právního řádu dostává a s tím souvisí i snížení horní hranice věku trestní odpovědnosti. Tato nová kategorie zahrnuje věkovou kategorii 19 let až 21 let, která se však vztahuje k trestněprávnímu řízení. Stejně jako česká právní úprava, tak i Rakouská právní úprava má koncipovanou trestní odpovědnost jako relativní trestnou odpovědnost. Za trestní čin krádeže je v rakouském právu považováno takové jednání, které bylo spácháno mladistvým a hrozí za něj soudní trest. Pokud mladistvý splní zákonné podmínky, není trestně odpovědný. Zákonné podmínky jsou, že mladistvý není natolik zralý, aby rozpoznal protiprávnost svého činu, že spáchá přečin před dovršením 16 roku, jeho zavinění není těžké a ze zvláštních důvodů není nutné užití trestního práva mládeže. Dalšími jsou předpoklady, podle §42 rakouského trestního zákona. Mladistvému dle rakouského práva lze uložit sankce ve formě trestů, výroků o vině bez formálního výroku trestu a alternativní řešení trestních věcí. Jako tresty mohou být mladistvým pachatelům uloženy tresty odnětí svobody nebo peněžité tresty. Tyto tresty mohou být prominuty, ač už zcela nebo zčásti.¹⁰² Mladistvému bude uložen trest odnětí svobody v rozmezí od jednoho roku do patnácti let. Na místo trestu odnětí svobody na doživotí v rozmezí od deseti do dvaceti let, pokud spáchal čin po dovršení šestnáctého roku věku. Jinak mu bude vyměřen trest odnětí svobody od jedné do deseti let. Místo stanoveného trestu odnětí svobody v rozmezí od deseti až do dvaceti let lze uložit trest odnětí svobody v rozmezí od šesti do deseti let, horní hranice však jinak stanovených dočasných trestů odnětí svobody se snižuje na polovinu.¹⁰³ Pod výrokem o vině bez formálního výroku o trestu se rozumí výrok o vině bez uložení trestu nebo výrok pod pohrůzkou trestu. To znamená, že soud buď od potrestání upustí, jestli existuje předpoklad, že samotný výrok o vině bude stačit

¹⁰¹ Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem [online]. Změněno 28.3.2012 [cit. 2012-03-28]. Dostupné z: <<http://www.ris.bka.gv.at/>>

¹⁰² KREJČÍŘÍKOVÁ, K. *Trestní právo nad mládeží v Rakousku*. In: *Státní zastupitelství*, 2007, č. 5, s. 50

¹⁰³ Tamtéž, s. 50

ke zdržení se dalšího protiprávního jednání, nebo se musí jednat o takový čin, za který připadá v úvahu jen nepatrný trest. Velký důraz v rakouské právní úpravě mládeže se klade na alternativní řešení trestních věcí. Mezi ně se řadí upuštění od stíhání a odstoupení od stíhání. Do soustavy odklonů patří úhrada peněžité částky, vykonání obecně prospěšných prací, stanovení zkušební doby ve spojení s probační pomocí, nebo splnění povinností nebo mimosoudní narovnání. Tyto varianty odklonů nelze kombinovat.¹⁰⁴ Rozdíl tedy je mezi naší právní úpravou, kde vykonání obecně prospěšných prací spadá pod trestní opatření a mezi rakouskou právní úpravou, kde obecně prospěšné práce spadají pod odklony. V České republice lze uložit mladistvému padesát až dvě stě hodin obecně prospěšných prací, v Rakousku nemohou být obecně prospěšné práce stanoveny na více než šest hodin denně, více než dvacet hodin týdně a jejich celková výměra nesmí být vyšší než sto padesát hodin. Ani v Rakousku neexistují samostatné soudy pro mládež. Do roku 2002 existovaly samostatné soudy pro mládež, dnes náleží trestní věci mládeže příslušnému oddělení na soudech. Je velice zajímavé, že dochází v Rakousku k velkému zvýšení kriminality mládeže, zejména v případech loupeží, krádeží a násilností.¹⁰⁵

5.2.2. Nizozemí

Trestní právo mládeže v Nizozemí není upraveno samostatným zákonem, ale upravují ho obecně trestněprávní předpisy, které mládeži věnují zvláštní oddíl. Trestně neodpovědná je taková osoba, která nedovršila 12. rok věku, mladistvým se pak rozumí osoba starší 12 let, která nedovršila 18. rok věku. Nizozemský trestní zákon upravuje tzv. uzavření případu policií, kdy určení příslušníci kriminální služby podezřelému navrhnout, aby se zapojil do určitého projektu a účastí tak lze předejít tomu, aby policie předala protokol státnímu zastupitelství. Jedná se o řešení, které se aplikuje v případech jednoduché trestné činnosti. Mladistvým může být uložen vedle trestu detence, peněžitého trestu nebo veřejně prospěšných prací i zákaz řízení motorových vozidel a

¹⁰⁴ KREJČIŘÍKOVÁ, K., *Problematika obecné prospěšných prací v Rakousku s přihlédnutím k jejich ukládání mladistvým*. In: *Státní zastupitelství*, 2008, č. 7-8, s. 65

¹⁰⁵ Jugendkriminalität in Österreich[online]. Změněno 28.3.2012 [cit. 2012-03-28]. Dostupné z: <<http://www.vile-netzwerk.de/oesterreich/articles/jugendkriminalitaet/in/oesterreich.html>>.

mladistvý může být také umístěn do nápravného zařízení pro mladistvé. Výkon tohoto opatření podrobněji upravuje zákon o nápravných zařízeních pro mládež.¹⁰⁶

¹⁰⁶ *Nizozemský trestní zákon a předpisy související*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2006

6. Závěr

V moderní společnosti by měl být přístup k mladistvým pachatelům rozdílný oproti přístupu k dospělým pachatelům. Přijetím ZSM ukázala Česká republika, že patří do moderní společnosti a navázala tak na tradiční úpravu zákona č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží. Formování koncepce trestní politiky vůči mládeži je velice složité, ale současná právní úprava je z mého pohledu dostatečná. Podle mne je spíše důležité řešit otázky příčin kriminality mládeže. Sociální jevy, objektivní faktory, které ovlivňují každého jedince, zásahem státu určitě lze ovlivnit. Především školní prostředí, kde mladiství tráví nejvíce času, má největší vliv na jejich chování ve společnosti. Nezanedbatelná součást problematiky delikvence mládeže je prevence. V posledních letech vzniká řada projektů, které jsou zaměřeny na prevenci kriminality mládeže, na kterou navazuje sociální prevence. Tyto projekty se vztahují především na školy, vrstevníky a trávení volného času dětí a mladistvých.

Před psaním své diplomové práce, jsem byl pevně rozhodnut, že dolní věková hranice vzniku trestní odpovědnosti by měla být snížena. Tento názor byl však velice ovlivněn vlivem médií. Trestní odpovědnost se dělí na absolutní a relativní. U mladistvých pachatelů se uplatňuje relativní trestní odpovědnost. Podle této koncepce mladistvý pachatel musí být na tolik vyspělý, že chápe a rozpozná důsledky svých činů a zároveň své jednání je schopen podle tohoto posouzení ovládat a usměrnit. Tato koncepce je založena na rozdílnosti každého jedince, protože každý jedinec získává předpoklady pro trestní odpovědnost jinak. Snížení dolní věkové hranice trestní odpovědnosti by se mělo uskutečnit pouze se souhlasem odborné veřejnosti. Já osobně jsem proti, protože se nejedná o koncepční řešení problematiky kriminality mládeže. Argumenty pro snížení dolní věkové hranice trestní odpovědnosti jsou nejčastěji spatřovány v rostoucí kriminalitě nezletilých pachatelů či vyspělejší mládeží než byla při přijetí ZSM, což považuji za nedostačující argumenty pro snížení dolní věkové hranice trestní odpovědnosti o jeden rok.

Do ZSM byly inkorporovány prvky restorativní justice, která je založena na úsilí o obnovení trestným činem narušeného nebo ohroženého systému chráněných hodnot sociálních vztahů. Mladistvý pachatel by měl převzít osobní nikoli pouze formální trestně právní odpovědnost za to, co svým jednáním způsobil či vyvolal. Musí si nejprve plně uvědomit a přiznat svou vinu a porozumět svému jednání v sociálních a individuálních důsledcích. Na této koncepci je založený i systém sankcionování mladistvých pachatelů. Těmto pachatelům lze uložit výchovná opatření, ochranná opatření a trestní opatření. Tento systém považuji za naprosto adekvátní a především v souladu s účelem ZSM, protože přístup k mladistvým pachatelům by v rámci trestního práva neměl být vina – trest, ale měl by klást důraz na resocializaci.

7. Resumé

The Diploma Thesis with the topic of „Juvenile offender and his criminal liability“. The problem of juvenile delinquency is greatly extensive. Laymans and experts are looking into problem of reduction of criminal liability. In the introduction I tried to define the bottom terms. It's very important to define juvenile and legal liability. The last part of these section is about criminality of youth and source of committing crime by youth. General introduction is concluded by a historical overview. Age limit of criminal responsibility had been changed several times, but from 1950 is age limit changed from 14 to 15 years of age. This age limit is still valid in the Czech republic, despite various objections and discussion. In the next chapter following the historical overview from beginning of criminal liability to current law. After this part I focused on analysis of current criminal law of youth. In the first part of these chapter, I'm describing purpose of law, scope of activities, aims and principles. Further part is about criminal liability of juvenile offender in focus on age limit of criminal responsibility. Criminal offence is joined to criminal liability. In my thesis, I point out formal and material concept of criminal offence. Last chapter is about foreign excursion. According my opinion, current criminal law of youth is sufficient and the problem of juvenile delinquency is in insufficient prevention.

8. Seznam literatury

Články a monografie

BLATNÍKOVÁ, Š. - NETÍK, K. *Predikce vývoje pachatele*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. ISBN 978-80-7338-075-5

ČÁDA, F. *Knihy Tovačovská – základy jejího textu*. Studie o rukopisech, 9, 1970, s. 1–56.

ČÍRTKOVÁ, L. *Dva pohledy na delikvenci dětí a mladistvých*. In: *Kriminalistika*, 2003, č. 4, ISSN 1210-9150

FRYŠTÁK, M. *Je snížení hranice vzniku trestní odpovědnosti dostatečným řešením dětské kriminality?* In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2006, č. 1, 9-13 s. ISSN 1210-9126

GERLOCH, A. *Teorie práva*. 4. upravené vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 344, ISBN 978-80-7380-023-9

GLOGAR, R. a kol. *Trestní zákon: Komentář*. Praha: Orbis, 1958, 597 s.

HARVÁNEK, J. a kol. *Teorie práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, ISBN 978-80-7380-104-5

JELÍNEK, J. *K trestní odpovědnosti mladistvých*. In: *Kriminalistika*, 2005, č. 2. s. 125-132

JELÍNEK, J. *Pojem trestného činu a kategorizace trestných činů*, *Bulletin advokacie*, 2009, č. 10, s. 36. ISSN 1210-6348

JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 2. vyd. Praha: Linde, 2006. ISBN 80-7201-533-8

JELÍNEK, J. - MELICHAROVÁ, D. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou*. Praha: Linde, 2004, ISBN 80-7201-493-5

KOVÁŘOVÁ, D. *Ochranná opatření pro mladistvé*. In: *Právo a rodina*, 2006, č. 8, ISSN 1212-866X

KOVÁŘOVÁ, D. Trestní opatření ukládaná mladistvým. In. *Právo a rodina*, 2006, č. 6, ISSN 1212-866X

KOVÁŘOVÁ, D. *Výchovná opatření pro mladistvé*. In. *Právo a rodina*. 2006, č. 9, ISSN 1212-866X

KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurz trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-042-3

LATA, J. *Ochranné léčení ve světle nálezu ústavního soudu sp.zn. IV. US 502/02*. In: *Trestní právo*, 2005, č. 2, ISSN 1211-2860

MAREŠOVÁ, A, K diskuzi o snížení hranice trestní odpovědnosti v ČR a uplatňování alternativních trestů a opatření u delikventních dětí a mladistvých. In: *Trestní právo*, 1997, č. 1. ISSN 1211-2860

MATOUŠEK, O. - KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.

Mezinárodní klasifikace nemocí: Duševní poruchy a poruchy chování. 3.vyd. Psychiatrické centrum Praha, r. 2006. ISBN 80-85121-11-5

MUSIL, J. - KRATOCHVÍL, V. - ŠÁMAL, P. a kol. *Kurz trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vyd. Praha: C.H. BECK. 2007, ISBN: 978-80-7179-572-8

NĚMEC, J. - JEDLIČKA, R. *Děti mládež v obtížných životních situacích: Nové pohledy na problematiku životních krizí deviací a úlohu pomáhajících profesí*. 1. vyd. Praha: Themis, 2004, ISBN: 80-7312-038-0

Nizozemský trestní zákon a předpisy související. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2006. ISBN 80-7338-054-4

NOVOTNÝ, O. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 5. vyd. Praha: ASPI, 2007, ISBN 978-80-7357-258-7

NOVOTNÝ, O. - ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI, Publishing, 2004. ISBN 80-7357-026-2

ŘÍHA, J. *Ještě k nepřičetnosti podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže*. In: *Trestněprávní revue*. 2006. č. 10, s. 293 – 299. ISSN 1213-5313

SCHELLEOVÁ, I. *Právní postavení mladistvých*, 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-8643-282-3

SOTOLÁŘ, A. *K zániku trestnosti činu spáchaného mladistvím podle §7 zákona o soudnictví ve věcech mládeže a k jeho procesním důsledkům*. In: *Trestně právní revue*. 2004, č. 5. ISSN 1213-5313

SOTOLÁŘ, A. *Výchovné povinnosti a výchovná omezení v systému soudnictví ve věcech mládeže*. In: *Trestně právní revue*, 2007, č. 12. ISSN 1213-5313

ŠÁMALI, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-109-3

ŠÁMAL, P. *K podmíněné či relativní trestní odpovědnosti mladistvého*. In: *Právní rozhledy*, 2004, č. 2, ISSN: 1210-6410

ŠÁMAL, P. – VÁLKOVÁ, H. – SOTOLÁŘ, A. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck. 2011. ISBN 978-80-7400-350-9

ŠVANCAR, Z. - OSMANČÍK, O. *Kriminalita mládeže: Studie o mladistvých delikventech*. Praha: Výzkumný ústav kriminologický, 1968.

VÁLKOVÁ, H. - SOLOTÁŘ, A. *Restorativní justice trestní politika pro 21. století*. In: *Trestní právo*. 2000, č. 1. ISSN 1211-2860

VEČERKA, K. *Prevence kriminality v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996. ISBN 80-85821-48-6

VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3. nezměněné vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-3506-4

ZEZULOVÁ, J. *Koncepce trestní odpovědnosti mladistvých*. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2001, č. 2,

ZEZULOVÁ, J. *Několik poznámek k dolní věkové hranici trestní odpovědnosti v České republice*. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*. 1997, č. 3, s. 381. ISSN 1210-9126

ZEZULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno: Masarykova Univerzita, 1997. ISBN 80-210-1643-4

Právní předpisy

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

Zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží.

Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Zákon č. 40/1961 Sb., trestní zákon

Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č.11/1918 Sb., O zřízení samostatného státu Československého

Internetové zdroje

Das Jugend - Strafrecht[online]. Změněno 28. 3. 2012 [cit. 2012-03-28]. Dostupné z: <http://www.stawa.bs.ch/jugendstrafrecht.pdf>

Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem [online]. Změněno 28. 3. 2012 [cit. 2012-03-28]. Dostupné z: <http://www.ris.bka.gv.at/>

Jugendkriminalität in Österreich[online]. Změněno 28.3.2012 [cit. 2012-03-28].

Dostupné z:

<http://www.vilenetzwerk.de/oesterreich/articles/jugendkriminalitaet/in/oesterreich.html>

Ostatní zdroje

Důvodová zpráva k zákonu č. 48/1931 SB. z. a n

Vládní návrh trestního zákona z roku 1950 a důvodová zpráva

Důvodová zpráva k návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Obecná část.

